د پوهنې وزارت

تاریخ

لسم ټولگی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه یان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۸
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ زده کړو د څانګې علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: لسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

بریښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تآسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې: د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام ا و د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړليک

سرليکونه **مخونه**

لومړی څپرکی: آريايان ۱
دڅپرکی موخې ۲
لومړی لوست: دآريانا تمدن ۳-۴
دويم لوست: ويدي مدنيت ۵-۷
دريم لوست: اوستايي مدنيت ۷-۸
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ د پيشداديانو واکمني ۹-۱۰
پنځم لوست: د افغانستان اساطيری تاريخ د کيانيانو واکمني ۱۱-۱۲
شپږم لوست: د افغانستان اساطيري تاريخ داسپه واکمني ۱۳-۱۴
اوم لوست: لرغوني افغانستان او هخامنشيان ۱۵-۱۶
اتم لوست: لرغونی افغانستان او يونانيان ۱۷-۲۰
نهم لوست: لرغونی افغانستان او موريايان ۲۱-۲۲
دويم څپرکې: په افغانستان کې لومړني مدنيتونه ۲۳
د څپرکي موخې: ۲۴
لسم لوست: د يونان- باختريې خپلواک دولتونه ۲۵-۲۸
يوولسم لوست: د يونان- باختري مدنيت ځانګړتياوې ۲۹-۳۰
دولسم لوست: د يونان باختري پېر يو نامتو ښار (آی خانم) ۳۱-۳۲
ديارلسم لوست: ساکان ۳۳-۳۴
څوارلسم لوست: د کوشانيانو امپراتوري ۳۵-۳۸
پنځلسم لوست: بګرام د کوشاني سترې امپراطورۍ پلازمينه ۳۹-۴۰
شپاړسم لوست: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز ۴۱-۴۲
اولسم لوست: باميان د کوشاني امپراطورۍ عقيدتي مرکز ۴۳-۴۶
اتلسم لوست: کيداريان يا کوچني کوشانيان ۴۷-۴۸
نولسم لوست: د يفتليانو امپراتوري ۴۹-۵۲
شلم لوست: د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع ۵۳-۵۴
دريم څپرکی: د نړۍ لرغوني تمدنونه ۵۵
د څپرکي موخې: ۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست: د تمدن د رامنځ ته کيدو څرنګوالی او ځانګړنې ۵۷-۵۸
دوه ويشتم لوست: د بين النهرين تمدن ۵۹-۶۲
درويشتم لوست: د بين النهرين تمدن او فرهنګ ۶۳-۶۴
څلورويشتم لوست: د مصرتمدن.. ۶۵-۶۸
پنځه ويشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ ۶۹-۷۲
شپږويشتم لوست: د فارس تمدن ۷۳-۷۶
اوه يشتم لوست: د هند تمدن ۷۷-۸۰
اته ويشتم لوست: د چين تمدن ۸۱-۸۴
نه ويشتم لوست: د يونان تمدن ۸۵-۸۸
ديرشم لوست: د روم تمدن ۸۹-۹۲
يوديرشم لوست: د امريکا تمدنونه ۹۳-۹۵
څلورم څپرکې : د اسلام تاريخ ۹۶
د څپرکي موخې :.. ۹۶
دوه ديرشم لوست : د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع ۹۷-۹۸
درې ديرشم لوست: د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې.......... ۹۹-۱۰۲
څلورديرشم لوست: د عقبې تړونونه (بيعت) ۱۰۳-۱۰۶
پنځه ديرشم لوست: غزاګانې ۱۰۷-۱۱۲
شپږديرشم لوست: د حديبې سوله- بيعت الرضوان.................................... ۱۱۳-۱۱۶
اوه ديرشم لوست: د مکې مکرمې فتح ۱۱۷-۱۲۲
اته ديرشم لوست: ابوبکر صديق رضي الله عنه ۱۲۳-۱۲۶
نه ديرشم لوست: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ۱۲۷-۱۲۸
څلوېښتم لوست: حضرت عثمان رضي الله عنه ۱۲۹-۱۳۰
يوڅلوېښتم لوست: حضرت علی رضي الله عنه.. ۱۳۱-۱۳۲
دوه څلوېښتم لوست: د خلفاې راشدينو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۳-۱۳۴
درې څلوېښتم لوست: امويان ۱۳۵-۱۳۸
څلورڅلوېښتم لوست: د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت . ۱۳۹-۱۴۰
پنځه څلوېښتم لوست: عباسيان ۱۴۱-۱۴۴
شپږڅلوېښتم لوست: د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت.. ۱۴۵- ۱۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
آریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:
- آریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د آريايي تمدن، ويدي او اوستايي مدنيت په اړه به معلومات ترلاسه کړي.
- د افغانستان اساطيري تاريخ باندې به پوه شي.
- د هخامنشيانو، يونانيانو او موريايانو په اړوند به معلومات تر لاسه کړي.
- ويدي او اوستايي مدنيت به سره پرتله کړای شي.
- د هخامنشيانو، يونانيانو او موريايانو په وخت کې به د افغانستان وضعيت تحليل او مقايسه کړای شي.
- د هېواد له تاريخ سره به ليوالتيا پيداکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آریایانو د میشته کېدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخوانۍ آریانا (نننی افغانستان) له میلاد څخه مخکې له دریو تر دوو زروکاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سیستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له میلاد څخه مخکې د لومړنیو زروکلونو په ترڅ کې لاسي صنایع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري دود وه او د نړۍ په تمدنونو کې یې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغوکسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر میلاده په لرغوني افغانستان کې میشت شوي وو، ځان ته آرین ویل، آرین د ښو خویونو خاوندان او یا د اصیلو وګړو معنا لري. د لومړنیو ځایونو په اړه یې لا ډېرمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته آریایان د سیر دریا او آموسیند له شمالي لوري را تېر شوي او بلخ کې ځای پرځای شوي او هلته یې د آریایي پېر د لومړني مدنیت بنسټ ایښی او خپل ټاټوبی یې آریانا نومولی دی.

ویدي سرودونه د آریایانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ویدي سرودونو کې د آریا یي قبیلو په اړه زیات معلومات شته. آریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (آریانا ویجه) یا (آریانا ورشو) ویله. په ویدي سرودونو کې د الینا په نامه قبیله یاده شوې ده چې د اوسني الینګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي یې د بهالانه په نامه یادکړي دي.

د کډه کېدو پر مهال د آریایانو انځور

په ویدي سرودونو کې د هغو سیمو نومونه هم شته چې د آریایانو تر واک لاندې وو. د تاریخي جغرافیه پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پېژندل شوي او په نښه شوي دي. د بېلګې په توګه، هریوا (هرات)، هیراوتي (د هراوت) بلهیکه (بلخ) او نور یادولای شو. د سیمو پر نومونو سربېره په ریګویدا کې د سیندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بېلګه یې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیانی ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زېږدیز کال د څېړنو له مخې د یوه آریایي پاچا انځور چې د یوه خاورین لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آریایانو د لرغوني پاچا کیومرث انځور دی. په ویدي سرودونو کې د کوچیانو یو نامتو واکمن د کیومرث په نامه یاد شوی دی. په ویدي متنونو کې د پاچا یادونه دا په ډاګه کوي چې آریایانو په کوچیاني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

په بُخدي (بلخ) او د هغه په شاوخوا کې د آریایي وګړو زیاتوالي هغوی دې ته اړ کړل چې د لویدیځ، سهیل او سهیل ختیځ پر لور په ډله ییزه توګه د لېږد لړۍ (مهاجرت) پیل کړي. آریایانو په فارس کې د استوګنې وروسته د تمدن بنسټ کېښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه یادونه وشي.

آریایانو یوه څانګه د لویدیځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ایران) او بیا د اوسنی ترکیې او تر هغه وړاندې بریدونه یې آن تر اروپایي هېوادونو پورې ورسېدل. بله ډله آریایان د سهیل ختیځ پرخوا یې مخه وکړه، هغوی بیا لومړی د لرغوني هند شمالي او بیا مرکزي سیمو ته ورسېدل. خو هغو آریایانو چې د هندوکش دواړو خواکې میشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې یې د دوو آریایي(ویدي او اوستایي) مدنیتونو بنسټونه یو په بل پسې کېښودل، چې په راتلونکو درسونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آریایانو د پیل او دویمه ډله دې د آریایانو د ورستي لېږد(مهاجرت) په اړه بحث وکړي او د خپلو استازو په وسیله دې نورو ته معلومات ورکړي.

پوښتني

۱ – آریایان کله افغانستان ته را غلل ؟

۲ – آریایانو له بلخ څخه پر کومو لورو لېږد(مهاجرت) وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آریایانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدي مدنيت

په دې لوست کې به د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه يادېږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت څکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدي له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه لاس ته راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر ميلاده دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله څخه بل ته را نقل شوي او شپږ پېړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي.

د بلخ د بالاحصار يو انځور

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه او د کوچياني ژوند تر څنګ يې په کرنه او بڼوالی لاس پورې کړ.

د اوسېدلو لپاره يې ارت پراخ کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغو ښارونو د ساتنې لپاره يې پلن ديوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زياتې نښانې يې لا تر اوسه هم پاتې دي.

د ويدي مدنيت وګړو د ژويو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتياوې پوره کولې.ژوي يې اهلي کړي وو او د هغو پر شيدو او غوښو سربېره يې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلې جوړولې. ژوي به يې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به يې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پيسو په نامه يې يادول، خو په عمومي توګه به يې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې يې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې يې پېژندې چې په ويدي سرودونو کې يې په وار وار يادونه شوې ده. په دوی کې د ښکلو خاورينو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به يې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او ميلو پر مهال به يې کارولې.

د ويدي مدنيت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې څرګنده وه. يو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره يوځای په کارکې ملتيا کوله او يو شمېر نورو بيا د کور کارونه پر غاړه اخيستل. د دې تر څنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو(ريشانو) په څېر ټولنيزې چارې پر مخ بېولې او شعرونه به يې ويل.

داسې برېښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زمانې له پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانۍ يادې شوې پېښې ترميلاده (۱۸۰۰) کاله د مخه تر مهال پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کېږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه ترميلاده ۱۲۰۰ تر۱۰۰۰ کاله د مخه دوام درلود.

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدي مهال د فرهنګ يوه بېلګه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل کور ګرد چاپېره ګرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيک شګون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسېږي نو په دې شعرونو يې هرکلی کوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکې! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېدو پورې دې دا کور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه هيڅ کله مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت په مهال د کرنې او دويمه ډله دې د ښځو د ونډې په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱ - د ويدي کلمه څه معنا لري؟

۲ – په ويدي مدنيت کې د هېواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟

۳ – ويدي مدنيت په کومو کلونو پورې اړه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتگ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کي تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښېښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم يادېږي چې په اړه يې زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلی دی.

اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازينی منبع ده چې د لومړنيو آريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانگړې توگه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانگړې څېرکی گڼل کېږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پېژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ونديداد، يشت او وروکي اوستا په نوم يادېږي.

ويل کېږي چې زردشت له ميلاد څخه د مخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زېږېدلی دی. په شل کلنۍ کې گوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او گشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. گُشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدايي د نيکۍ او اهريمن يې د بدۍ خدايان گڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې گڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انگيرل؛ ښه ويل؛ ښه کول؛ دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډبرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستا يي مدنيت پر مهال آريايي وگړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلګې په توګه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړۍ ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسيقي او داسې نور يادولای شو اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ا برخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دويمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – د اوستا معنا څه ده؟ توضيح يې کړئ.

٢ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګيوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطیري تاریخ

لومړنۍ لړۍ: د پیشدادیانو واکمنۍ

په دې لوست کې به د پیشدادیانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د یو شمېر او ستایي متونو او یو شمېر شاهنامو د لیکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاریخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پیشدادیانو، کیانیانو او اسپه په نامه یادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنیو مدنیتونو سیاسي واکمنۍ ګڼل کېږي.

لومړنۍ سیاسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پیشدا دیانو په نامه یاده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کیومرث نومېده. ابو ریحان البیروني په خپلو لیکنو کې کیومرث د هوشنګ په نامه یادکړی دی. دا هغه لومړنی آریایي واکمن دی چې په بلخ کې یې د سیاسي واکمنۍ بنسټ کېښود. تر کیومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال مدبر وزیر، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې یې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزیر ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وریو د وریشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پیشدادیانو د سلسلې یو نامتو پاچا، یما یا جمشېد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. یما لومړنی پاچا و چې په بلخ کې یې د ښار بنسټ کېښود. یما ته اهورا مزدا د یوه ښار د جوړولو هدایت وکړ. یما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی یې د آس د ځغلولو د میدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د آس ځغلولو ډګر، د کلو او کورونو لپاره وړ سیمې یې جوړې کړې. د دې تر څنګ یې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژویو یوه یوه جوړه یې پکې وساتله.

د یما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زیاته پاملرنه کېدله. زیات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او آرامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر یما بری تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخامخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بېولې. خلک ډېر وزوربدل او په پای کې آهنګر کاوه د خپلو پښو چرم د بیرغ په توګه اوچت کړ او خلک یې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاریخ کې د کاوياني بیرغ په نامه شهرت لري. فرېدون هم سل آسونه او زر غوایان د قرباني په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد یې قیام وکړ، چې په پای کې فرېدون بریالی او ضحاک یې و واژه.

فریدون خپله د واکمنۍ سیمه پر خپلو دریو زامنو ایرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ایرج مړ کړ او واکمني یې خپله کړه . تر هغه وروسته چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باميانو کې د ضحاک د کلا پاتې شوني

د خپل پلار غچ يې له خپلو ترونوڅخه واخيست. خپل دواړه ترونه يې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښېناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلګې په توګه رستم اوسهراب، نريمان او يو شمېر نورو پهلوانانو د تورانيانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خوراکلکه دفاع کوله.

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نومړي د واکمنۍ پر مهال توراني افراسياب تر ډېرو جګړو وروسته په دې بريالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړينې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نومړی عاقل او هوښيار سړی و. له تورانيانو سره يې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته يې له تورانيانو سره خپل سرحد د آمو سيند وټاکه. د پيشداديانو ورستنی واکمن کرشاسپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسياب لور سخت وځپل شو او د پېشداديانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پيشدا ديانو د واکمنانو او دويمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱ – د پيشدا ديانو موسس څوک و؟ نوم يې واخلئ.
۲ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه يې معلومات ورکړئ.
۳ – ضحاک څوک و؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکی دې د بلخ (بُخدي) يا بلهيکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطیري تاریخ

دویمه لړۍ: د کیانیانو واکمني

په دې لوست کې به د کیاني لړۍ د واکمنۍ په مهال د سیاسي، ټولنیزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کړئ د واکمنۍ په مهال.

د افغانستان د اساطیري تاریخ دویمه لړۍ د کیانیانو په نامه یاده شوې ده. کاوي په ویدي او اوستایي متونو کې د پوه، مشر او امیر په معنا کارول شوی دی. دا کورنۍ ځکه کاوي یا کیاني بلل کیږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره یې د کي توری نښتی دی. د کیاني کورنۍ لومړنی واکمن کیقباد نومیده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته څېرمه د البرز غره پر تخت کښېناست او پنځلس کاله یې واکمنۍ دوام وکړ.

ترکیقباد وروسته د ده زوی کیکاوس د بلخ پرتخت کښېنات. کیکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د آریایي کلتور او مدنیت مخالفت یې کاوه. د جګړې مارو دا ډلې چې د مازندارن په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستایي متونو کې ورته دیوان ویل شوي، دکیکاوس له خوا وځپل شوې او آریایي تمدن یې د هغو له بریدونو او ورانیو وژغوره. په اوستا کې راغلي کیکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهیتا) ته یې د ارزیفیه په غره کې سل آسونه، زر غوایان او لس زره پسونه قرباني کړل.

له اوستایي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کیکاوس د ارزیفیه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګانې جوړې کړې. پر اوو سترو هېوادونو یې واکمني درلوده. کیکاوس عاقل، هوښیار او پوه وزیر درلود چې پوره جیره یا اوشنر نومېده.(پوره جیره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځیر په معنا کارول کیږي.) خو د واکمنۍ په ورستیو کې یې یو لړ داسې تېروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بایللو یې تمامې شوې. پوه وزیر یې و واژه، آسمانو نو ته د تللو دعوا یې وکړه او د سرحدونو ساتونکي یې لرې کړل، چې په پای کې تورانې افراسیاب دکیکاوس پر سیمه غالب شو او د کیکاوس واکمني یې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سیستانه را وخوځېد او د افراسیاب ټغر یې ټول کړ.

تر کیکاوس وروسته سیاوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سیاوش په اوستایي متونو کې د سیاورشن په نوم یاد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سیاوش د آریانا ویجه پر سیمه یوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستایي متونو کې د کنګ دژ په نامه یاده شوې ده. نوموړي د تورانیانو د پاچا (افراسیاب) له لور سره، چې فرنګیس نومېدله واده وکړ او له هغې څخه یې زوی پیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سمنګان ولایت کې د رستم تخت

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګېد. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنی بېلا بېلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستروا‌کۍ (امپراتورۍ) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادېږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟

۲ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه لړۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې به د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تر کياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، ځکه په تاريخي متونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهوره شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنۍ ټولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر څېړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نومېده.

ويشت اسپه ياګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د آيين د خپرولو لپاره يې ډېر ربړونه وګالل. زردشت له ګشتاسپ څخه هيله وکړه چې خپله ميرمن هوتاوسا هم خپل آيين ته دعوت کړي. ترڅو زردشت آيين لرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې. د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې ترسره وشوې. تر ګشتاسپ وروسته د هغه زامن واک ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زري وري د واکمنۍ په اړه زيات معلومات نشته، خو د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سيستان کې اوسېده، زيات تاريخي روايات ويل شوي دي. د ګشتاسپ د بل زوی سپينتو داتا يا اسفنديار د واکمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

اړه زیات معلومات شته. ویل کېږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په مېړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو ګاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي آئین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه د کورنۍ واکمنې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د ګشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو سره شریک کړي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟

۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

۳ – د اسپه کورنۍ وروستی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بېلا بېلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او هخامنشیان

په دې لوست کې به د افغانستان او هخانشیانو تر منځ اړیکو او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تر میلاد څخه وړاندې شپږمې پېړۍ پورې د آریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. هخامنشیانو د فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلې امپراطورۍ د لویدیځو او ختیځو کرښو څخه بهر سیمې هم تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر فارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال هخامنشانو په ختیځو او لویدیځو لورو ته یرغلونه پیل کړل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه او د افغانستان په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او ملکوت الطوایفو (وړو واکمنیو) حاکمیت درلود.

له میلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د کوروش ترفرمان لاندې لښکر د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. له کوروش څخه وروسته د ده زوی کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د فارس لوېدیځو پولو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جګړې وکړې او هغه ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته

د کروش د واکمني پرمهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېرته راتګ پرمهال مړ شو.

له کمبوجي څخه وروسته هخامنشيانو د لړۍ يو شخص د لومړي داريوش په نامه واک ته ورسيد نوموړي د هند د خاورې د نيولو په موخه د سيند له اوبو تېر شو، پنجاب او سند يې ونيول. له همدې امله له هند څخه په زياته کچه د سرو زرو کلني عايدات، چې اندازه يې ۳۶۰ طلا تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قياسي واحد وه چې د سند او پنجاب له بومې (اصيلو) وګړو څخه د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته ورکول کيدل. داريوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ٤۸ ډوله نژادونه، د وګړو بېلا بېل کيشونه، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي وو، په خورا تدبير تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په يو شمېر ډېرليکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، داسې ليکنې شته چې د ختيځ پر لور د هخامنشي واکمني غځېدلې او خوره شوې ده. يو له هغو ډېرليکونو څخه د بې ستون ډېرليک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او يا زياتې سېمې يادې شوې دي.

د هخامنشيانو يو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داريوش، خشيار شاه، دويم داريوش او دويم اردشير او يو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سېمې يې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر ميلاد يونانيانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سېمې يې د يوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکې دې به دوو ډلو و ويشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو نامتو واکمنان معرفي او دويمه ډله دې د بيستون ډېرليک په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نيولو هڅې وکړې؟ معلومات ورکړئ.

۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه؟ په لنډه توګه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه معلومات را ټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یونانې واکمنی پېژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلېږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنی پېر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې چمتو کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو د تګ پر مهال د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو. مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بېرته نیولو پرېکړه وکړه او هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (آریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې یې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، هملته وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د آریا سکندریې په نامه د یوه نوي ښار بنسټ کېښود چې د هرات اوسنی ښار ګڼل کېږي.

د مقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سیمو یرغل پیل کړ او د سیستان سېمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سېمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو.

وروسته له هغه بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سېمه کې د یوه عسکري کوټ بنسټ کېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاڅون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترڅ کې یې د هراتیانو د پاڅون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته متوجه شو. اسکندر تر میلادد وړاندې ۳۲۹ کال کې کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د ققفاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر میلاد وړاندې ۳۲۷ کال پورې یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوماندان سره د دوستی لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پیغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

سکندر د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځېد او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته تېې شو او بیا یې د باجوړ او چترال سېمې تر خپل واک لاندې کړې.

سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او تر میلاده وړاندې په۳۲۵ کال د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه دګدروزیا (بلوچستان) پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري

د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونیې په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیرنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډې منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو وویشل شي.

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بېل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمېنه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاده پر مقدونیه او اړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – د سليکوس په نامه يوناني قوماندان په سوريه کي واک ته ورسيد او د يوناني امپراتورۍ ختيځې سېمې يې له سوريې څخه تر هنده پورې تر خپل کنټرول لاندې راوستلې چې افغانستان هم د سليکوس تر واک لاندې سيمو کې شمېرل کېده. سليکوس او د هغې لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د ديودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطليموس او سليکوس د ځواکونو تر منځ پر له پسې جګړو ديوديتس ته په باختر کې تر ميلاده وړاندې ۲۵۵ کال کې د خپلواکۍ د اعلانولو زمينه برابره کړه، چې د يونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لشکر کشيو لوری وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني سکندر په کوم کال د هخامنشيانو امپراتوري له منځه يووړه؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟

۳ – د سکندر تر مړينې وروسته د يونانيانو امپراتوري له کوم برخليک سره مخامخ شوه؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د لوست له کتاب پرته له بل کتاب څخه معلومات را غونډ او ټولګيوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې به د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومېده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر بېلا بېلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر او بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. او باختریې د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاده مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پر ګدۍ کښېناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بېلا بېل مرکزونه جوړ شوي وو او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بېلا بېلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولېږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي)).

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

د موریایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. او برعکس له همدې سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزې اړیکې د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د گوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدۍ کښېناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بېلا بېلو برخو ته ولېږل. تر واک لاندې سيموکې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننگر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيموکې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (اى تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کېږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د اى تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د اى تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه اوگندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې توگه د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له منځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده اى تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو، دويمه ډله دې د يونانيانو او دريمه ډله دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

۱ - د موريايانو د لومړني واکمن په اړه څه معلومات لرئ؟ توضيح يې کړئ.

۲ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
- د يوناني باختري مدنيت ځانګړتياوې
- د يوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- ساکان
- د کوشانيانو امپراتوري
- بګرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمېنه
- هډه يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- باميان د کوشاني امپراطورۍ عقيدتي مرکز
- کيداريان يا کوچني کوشانيان
- د يفتليانو امپراتوري
- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له يوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتيانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانيانو امپراتورۍ او د هغې د مهمو مرکزونو، د کيداريانو حاکميت، د يفتليانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعيت سره آشنايي.
- د يوناني باختري مدنيت پر ځانګړتياوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او باميانو په ارزښت پوهېدل.
- د هېواد له توريستي او لرغونو سيمو سره د ليوالتيا پيدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې به د یونانیانو باختري دولت د جوړیدو او د باختر له سیاسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سیمې پکې شاملې دي، آشنا کیږئ.

لومړی دیودیتس د یونان – باختري دولت بنسټ ایښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاده په باختر کې له یوناني سلوکیدیانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د دیودیتس واکمنی دوه پړاوه درلودل. په پیل کې دیودیتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر یو مخ د دیودیتس انځور او پر بل مخ یې د انتیکیوس څېره ښکاریده خو د دیودیتس د واکمنی وروستي مسکوکات بیا له خپلواکی وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر یوې خوا د دیودیتس څېره او پر بل مخ یې د جیوپیتر څېره (د رعد او برق الهه) انځور شوې وه. د دیودیتس تر واکمنی لاندې سیمې تر باختر پورې چې سغد، او مروه، بلخ او تخار سیمې په کې شاملې وې وې. لومړی دیودیتس۲۵۰ کاله پخوا تر میلاده مړ شو.

د لومړي دیودیتس تر مړینې وروسته د هغه زوی دویم دیودیتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر میلاده د باختر پر سیمو واکمني درلوده. د دویم دیودیتس د واکمنی پر مهال یو شمېر نورې سیمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هریرود سیمې هم د باختر تر کنترول لاندې سیمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم دیودیتس تر منځ د ملګرتوب او دوستی اړیکې زیاتې شوې. په دې ډول د سلوکیدیانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د دیودیتس د کورنی واکمنی زیاته موده دوام ونه کړ ځکه چې د ای تیدیوم په نامه یوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاده د دیودیتس پر خلاف پاڅون وکړ او د هغه واکمني یې له منځه یوړه.

ای تیدیوم ۲۲۰ کاله پخوا تر میلاده د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام یوناني

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن انتیکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت برید وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بریدونه پیل کړل. ای تیدیوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنیوي لپاره هریرود ته ورسېد او هلته تر یوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخامخ شو وروسته له هغه يې د خپل مرکز پر لور مخه کړه او په خپل مرکز کې يې چې د زریاسپ په نوم یادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کلونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تیدیوم د خپلې واکمنۍ د زیاتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمینه وموندله.

ای تیدیوم د باختر لومړنی واکمن و چې یوناني هنر يې د هند لويې وچې ته ورساوه. د يو شمېر مؤرخينو په باور د هغو خروشتي ډېرليکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګندېږي چې یوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغېزه د هند پر سیمو کړې ده.

تر ای تیدیوم وروسته د هغه زوی دیمیتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر میلاده واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سیمې لا پراخه کړې. تاکسيلا کاتيا وار او د موريايته سیمې يې د هند له واکمنانو څخه ونیولې. دیمیتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سیمو کې د نويو ښارونو د جوړولو کارونه پیل کړل چې په اراکوزيا کې کلات، په سند او هند کې سیالکوټ او پتیاله يې خورا مهمې بېلګې دي.

د دیمیتروس د مسکوکاتو یوه بېلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختري یونان د کورنۍ وروستی واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتیډ نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښود.

ایوکراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاده په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایوکراتید د واکمني پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بېلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترځ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولېږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلوکلس د واک پر ګدۍ کښېناست. نوموړی چې د یونان – باختري دورې وروستی ځواکمن پاچا پېژندل کېږي، د خپلې واکمنۍ سېمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځوله. ۳۶ تنو باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاده د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري پېر یو شمېر سېمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري پېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخامخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پټیاله او جهلم موقعیتونه وښیي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري ټبر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو څېړونو او کتابونو کې د یونان –باختري ټبر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان - باختري مدنيت ځانګړتياوې

په دې لوست کې به په لرغوني افغانستان کې د يونان باختري مدنيت له ځانګړتياوو او اهميت سره آشنايي پيداکوئ.

افغانستان د زيات شمېر مؤرخينو او څېړونکو له نظره خورا ستراتيژيک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګليسي نامتو مؤرخ تاينبي افغانستان د لرغونو مدنيتونو د يوځای کيدلو د ټاټوبي په نامه ياد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوريز يوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لاري نوم ورکړی دی. علامه حبيبي افغانستان په سيمه کې د لرغونو مدنيتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تيب نور القاب او عناوين هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه ياد شوي دي. د هغو لرغونو مدنيتونو له شمېرڅخه يو هم د يونان باختري مدنيت دی چې په افغانستان او سيمه کې د يوه نامتو تاريخي مدنيت په توګه پيژندل شوی دی.

يو نان باختري مدنيت د دوو مدنيتونو ټولګه ده. دا دوه مدنيتونه چې يو يې د يونانيانو په وسيله له هغوی سره يو ځای افغانستان او سېمې ته را رسېدلی او بل يې په باختر کې دځايي اوسيدونکو مدنيت و چې د لرغونو آريايي مدنيتونو پر بنسټ يې وده کړې وه. د دې دواړو مدنيتونو يو ځايوالي په سيمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنيت بنسټ کېښود چې په تاريخ کې د يونان – باختري مدنيت په نامه پيژندل شوی دی.

يونانيانو په خپل هېواد کې يو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تېر کړي وو، چې يو پړاو يې د هيراکلت، افلاطون، بطليموس او نورو فيلسوفانو پړاو و دا پړاو له يوناني امپراتورۍ سره يوځای وغوړېد. د ودانيزو چارو بېلابېلي تجربې يې آزمويلي او کارولي وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پڼي جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسيدلې وه.

يونانيانو له خپلو فتوحاتو سره يوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سيمو ته لېږلې، چې بېلګې يې په ټولو تر لاس لاندې سيمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

يوناني معمارانو د عسکري کوټونو لپاره داسې ځايونه غوره کول چې د دوو يا دريو خواوو به د طبيعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او يا يې د ساتنې شونتياوې درلودې، يوه خوا به يې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانۍ د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې لېدل کېږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سيمه، چې د کوکچې او آمو سيند په تقاطع کې ودانه شوې ده يادولای شو. د بګرام لرغوني سيمه يوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشير سيندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پڼي جوړول د يوناني هنر يوه بله بېلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڼيو په شتون سره په وروستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پېژندل شوی دی. د يوناني ليکدود زياتې بېلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي، چې هغه مهال د هېواد په بېلا بېلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پېښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بېلا بېلې بېلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڼيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کېږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سېمه کې وده او پراختيا موندله. لومړی ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت څېره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پېژندل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په دې اړه چې ولې مؤرخينو لرغوني افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي؟
٢ – د يونان باختري د معمارۍ دوه اړخيزه اغيزه څه وه؟
٣ – د پڼي جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار(آی خانم)

په دې لوست کې به د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، چې د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ګڼل کېږي.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کېږي، دوه زره درې سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ـ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار په ۱۹٤٦ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شو.

آي خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې آی د میاشتې او خانم د میرمنې په معنا کارول کیږي.کله ناکله د سیمې اوسېدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښودونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو آثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنۍ سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسیدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لویدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوی دی، د سکرو (ذغال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوی دی.

د آی خانم د دوو سرستونیو انځورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د يوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د يوه لوی ديوال په وسيله اِحاطه شوی چې اوږدوالی يې ۱۵۰۰ متره او لوړوالی يې لس مترو ته رسېده. که له دې سيمې څخه تر لاسه شوې د ودانيو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعيت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بيانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسيدونکو کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يوه لوی انګړ په څېر ځرګنديږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنی پلازمېنه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والی يې ۱۳۰ متره او سور يې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطيل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې يې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان يو ستر تالار، چې اوږدوالی يې ۲۷ متره او سور يې ۱۷ متره ته رسېدلې دی، د دې لويې حويلې په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه د کورونو او خونو څخه زيات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د يونان- باختري مدنيت د برم نماينده ګي کوي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ايښودونکي او دويمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډېرليک په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعيت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ؟ وړاندې يې کړئ.

۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پيدا شوي دي؟ شرح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له منابعو څخه د تخار ولايت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکان

په دې لوست کې به د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د ساکانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د یونان باختري دورې ورستی ځواکمن امپراتور هیلوکلس و چې د یونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلېده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې وړو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاده پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادېږي.

د ساکانو په نوم یو ځواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښود. د دې نوي ځواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سېمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۷۲ کاله تر میلاده وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړې لیکنه کې تر میلاده وړاندې ۷۸ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بېلګې په ښکاره شوي. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي.

تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمنۍ تر پنځوس کاله پخوا تر میلاده پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سېمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لېرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکانو اړه خبرې وکړي او له یو بل څخه دې پوښتنې ترسره او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

١ – د ساکانو د واکمنۍ لومړنی ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې معلومات ورکړئ.

٢ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ساکانو په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې به د کوشاني امپراتورۍ د تاسیس، د مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچي قوم څخه و چې له آمو سیندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمني پای ته ورسوله. د کوشانیانو د

د کجولا کدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباتک ډبرلیک یو انځور

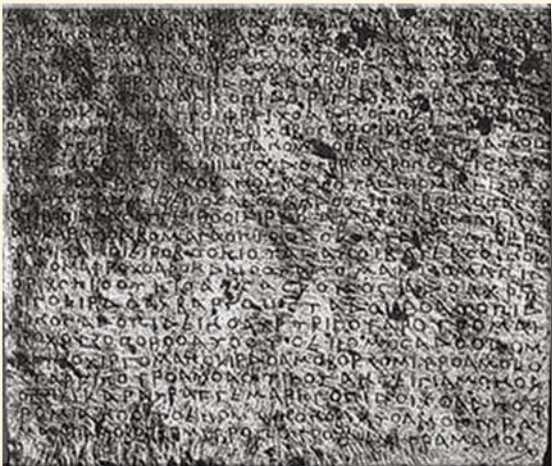

واکمنۍ په پیل کې بلخ او درې ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د آسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمني درلوده، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سېمه ییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستۍ واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر گاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل گورت لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي، د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زېږدیز کال کې د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زېږدیز د آریانا پر زیاتو سیمو یې پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر گدۍ کېنېناست. تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس له۱۰۵ څخه تر ۱۲۷ زېږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هېواد حدودو ته یې په سوېل کې د گنگا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس د چین له هېواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولېږه او له هغوی سره یې د سوداگرۍ او اقتصادي اړیکې ټینگې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز څرگند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطك له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي.دا ډبرلیك نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سېمه کې چې رباطك نومېږي، لاس ته راغلی دی. له همدې امله یې د رباطك ډبرلیك په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیك کې د کوشاني پېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرگند شوي دي، چې پخوا ناڅرگند وو. د بېلگې په

د کنشکا د یوې سکې د یو ه مخ انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنۍ بېله او د کنشکا کورنۍ بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښووه او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنۍ وه.

د کنشکا د ډبرینې مجسمې انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته په۱۲۷زیږدیزکال واک ته ورسېد او تر ۱٤۷ زیږدیز پورې واکمنی وکړه. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېدیځ خوا ته د پارتیانو امپراتورۍ او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د ورېښمو نامتو لارې په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مـهال نړیوال شهرت وموند.

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبي یې بګرام ټاکلی و.

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدو لاملونه

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه ځرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې ځخه بلې ته ځواکمنېدل د هېواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه د سیمه ییزو څواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو څواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړې لاملونه ګڼل شوي دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کوشانیانو موسس څوک و؟ په اړه یې معلومات ورکړئ.

۲ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو څواکمن پاچا څوک و؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د کوشاني دورې په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگرام د کوشاني ستر امپراتورۍ پلازمېنه

په دې لوست کې به د کوشانیانو د دوبنی پلازمېنې (بگرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

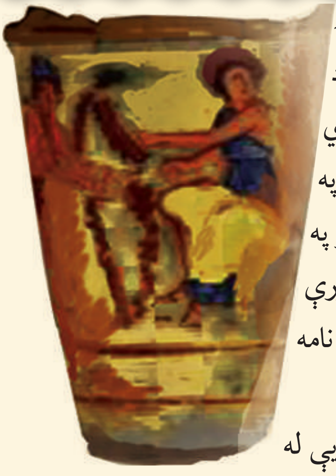

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بگرام سیمه خپله دوبنی پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډ اگه کړی چې د بگرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکي، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی و. په هغو لیکل شویو آثارو کې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بگرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات شتون لري. په دې خاطراتو کې د ققفاز سکندرېې تر نامه لاندې لیکنې د همدې بگرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدي کرښې یې له خو قند او یارکند او نیپال څخه پیل کېدې، بیا تر لوېدیځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسیدلې، همداشان شمالي سرحدونه یې له سیر دریا، خوارزم او سغد څخه پیل کېدې او په سوېل کې د منځني هند تر پوتالي پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسېدې، په اوړي کې د بگرام او په ژمي کې د پیښور له مرکزه اداره کېدې.

د بگرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، گیرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول داسي بريښي چې د يوناني ماهرينو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ د ځانگړتياوو پر بنسټ له يونان سره پر تله کړس دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته او گډو خصوصياتو زياتې بېلگې را څرگندې کړيدي.

د يادو شويو ښارونو د گډو خصوصياتو شمېر زيات دی، خو د بېلگې په توگه د گيرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې ياد شوي ښارونه د سيندونو په يوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له يوځې پلوه يې له دريو لورو څخه دفاع آسانه بريښي، ځکه پر لوړو غونډيو او سيموکې پرتې او ټوله سېمه ترې په آسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زياته اندازه طلايي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسايل، د يونان، روم، مصر، چين، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لږ پيداکېدونکي او ځانگړي اثار د لرغونپوهانو په وسيله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توگه د افغانستان ملي موزيم ته ولېږدول شول. په ملي موزيم کې د بگرام په نامه يوه ځانگړې خونه پرانيستل شوه چې د څېړونکو او سيلانيانو د زياتې پاملرنې وړ وه.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دويمه ډله دې د بگرام د خصوصياتو او دريمه ډله دې له بگرام څخه د تر لاسه شويو آثار و په اړه خپل معلومات ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بگرام سپړنې په کوم کال کې پيل شوې؟
۲ – د بگرام د جوړښت خصوصيات څه دي؟ په لنډه توگه يې توضيح کړئ.
۳ – په بگرام کې د تر لاسه شويو آثارو څو نمونه بيان کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بگرام په اړه لازيات معلومات تر لاسه او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز

په دې لوست کې به د کوشانيانو د کلتوري مرکز (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پخوانيو مؤرخينو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځې، سېمې چې د اوسني هند تر شمالي ختيځو رسېدلې، د ګندهارا په نامه يادې کړې دي. يوناني مؤرخ هيرودوت او سترابون د ګندهارا سيمه په خپلو آثارو کې د ګنداريس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سيمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د يونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن وو، دا سيمه د ګنداراتي (Gandarati) او يا د ګنداروا (Gandarwa) په نامه ياده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پېښور) سراسواتي (سوات) سيمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا يو ستر فرهنګي مرکز اوسني جلال آباد ته څېرمه د هډې سيمه ده، چې په پخوانيو متونو کې د هيلو په نامه ياده شوې ده. هيلو د لرغونو بودايانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو يونليکونو کې چې له چيني زيارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سيمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهيان لومړنی چيني زاير و چې په ٤٢٠ زېږديز کال يې هډه وليده. له هغه وروسته سوينګ يون په ٥٢٠ ميلادي کال له هډې څخه ليدنه وکړه او په دې اړه يې زيات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمېنه ګڼل شوې ده، د هغو لرغونپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او څېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پایلو باور کوو، چې د هڼې په اړه يې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون و، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل يې د ګندهارایانو خلاقیت او فکري ظرافت یادکړي دی چې په ټوله بودايي نړۍ کې يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارایانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١ – د هډې تاریخ په لنډه توګه توضیح کړئ.

٢ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کیږي؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هډې په اړه لازیات معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د کوشاني امپراتورۍ عقيدتي مرکز

په دې لوست کې به له ګريکو بوديک تمدن او د باميانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

دګريکو بوديک د تمدن ريښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده يې وکړه او بيا نورو ګاونډيو سيمو او هېوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نومورې مذهب د يوې مړ ژواندې عقېدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالاتو د يو ځايوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې لېرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د ګريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

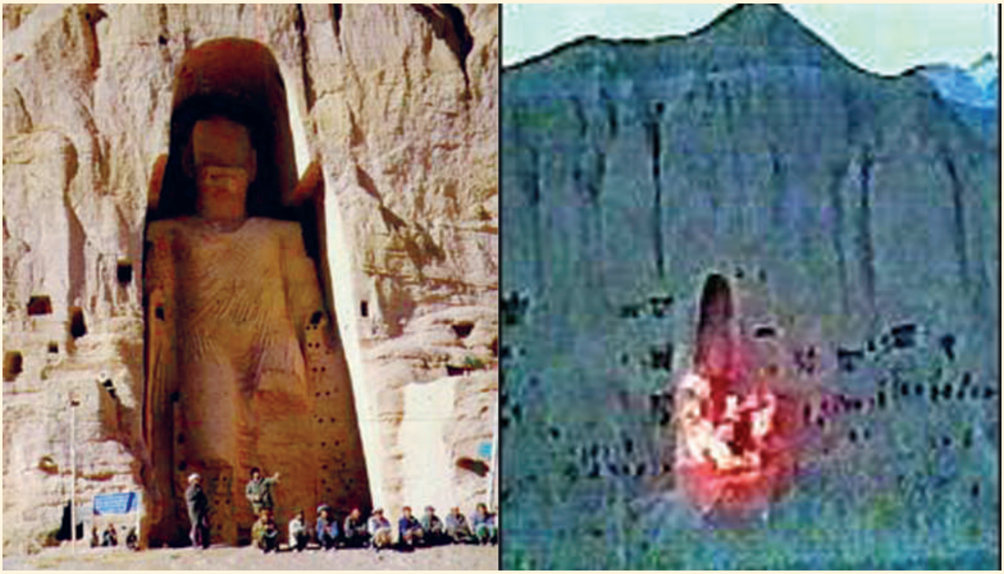

ګریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغونې ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا او چین پورې، د سریلانکا او هندځخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورې ټولې سیمې تر خپلې اغېزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بېلا بېلو سیمو څخه به د عقیدتي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبانو،زایرینو او سیلانیانو به په افغانستان کي د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړي ډول د بامیانو لرغوني ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کوونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کوونکی دی چې د بامیانو په اړه لیکنې لري. نوموړي په ٤۰۰ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړی لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کیږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړې صومعې جوړې شوي او د ښاریو لپاره بېل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنګ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کې تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کوونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې ورې او لویې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې برېښېده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه له خوا په ۱۹۲۲ میلادي کال وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوې دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هېوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او لیکنې کړي دي، چې د بېلګې په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغونې سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو ادارې اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د باميانو په اړه د چينايي زيارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپايي پوهانو د معلوماتو او دريمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- چينايي زيارت کوونکو د باميانو په اړه په خپلو يونليکونو کې کوم معلومات ليکلي دي؟ توضيح يې کړئ.

۲- د باميانو په اړه د اروپايي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ بيان يې کړئ.

۳- له رسمي سپړنو څخه وروسته د باميانو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د باميانو د ولايت په اړه معلومات راټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیداریان یا کوچني کوشانیان

په دې لوست کې به د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړې مرکز له منځه ولاړ سیمه ییزو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک چلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو ځنډو کې سیمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړیکې جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکې د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه چې څه ناڅه نیمه پېړۍ یې ونیوله.

ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بریالی نشو، کله به یې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او کله پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جارې او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ریښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لورې زور واخلي. له همدې امله د کیداریانو د واکمنۍ زیات وخت له ساسانیانو سره په جګړو کې تیر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلي قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هندوکش لویدیځو سیمو ته خپل مرکز ولېږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسیمو واکمن شو. د کېدار واکمنې د وروکوشانیانو د پیل مهال ګڼل کېږي چې له ۳۲۵ زیږدیز کال سره سمون لري.

د کېداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي. له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کېداریانو او ساسا نیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات یرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳۶۷ او ۳۶۸ زیږدیز کې په خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماته ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زیږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کښېناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي.

تر پیرو وروسته بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې ونیولې. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې د یفتلیانو تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچنې کوشانیانو واکمني یې له منځه یووړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک و؟

۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته له نورو کتابونو څخه د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يفتليانو امپراتوري

په دې لوست کې به د يفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا شئ.

انګليسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې يفتليان له منځنۍ آسيا څخه د سويل په لور را خوځېدلي او لومړنی اداره يې ٤٢٥ زېږديز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش يو شمېر نورې سيمې يې له کيداريانو يا کوچني کوشانيانو څخه ونيولې او له ساسانيانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سيمو دفاع ته اړ شول. دې قبيلو زيات شمېر بودايي ودانۍ ړنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځايونه يې ودان پرېښودل.

د يفتليانو او ساسانيانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زياتې او درنې وې چې لا يفتلي واکمني د هندوکش سويلي لورې ته نه وه رسېدلې. د يفتلي واکمنانو او ساسانيانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ٤٢٧ زېږديز کال پيښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب بريد وکړ خو يفتلي واکمن خاقان د خپلې سيمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه يې له ماتې سره مخامخ کړل. په ٤٣٨ زېږديز کال د بهرام زوی دويم يزدګرد بيا پر يفتلي خاورې بريد وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فيروز يو ځل بيا له يفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونيوله، خو دا ځل يفتلي واکمن اخشنور ساساني فيروز ته داسې ماتې ورکړه چې فيروز د خپل ژوند او سياسي پايښت لپاره اړشو چې خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره يې يفتلي واکمن ته په زياتو ماليو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پيروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آريانا يووالی بيا تامين کړي. د هندوکش سويلي سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل يې د خپل يوه مرکز په توګه وټاکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هماغه ځايه يې د نورو سيمو د نيولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زياتې شوې وې. آن تر دې چې د فيروز ورور، ولاش د خپل يوه وزير په وسيله له واکه لرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فيروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې يرغمل پاتې و، د ساسانيانو واکمن شو. قباد له يفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونيوله. په دې حالاتو کې د يفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نيمه پېړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونو د هغه باج منلی و. په هند کې يې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ ميلادي کال پورې يې هغه تر ٤٠ زيات ولايتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توريالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه ياد کړی دی. تورمنه خپله واکمنۍ د هند تر مرکزي سيمو ورسوله او په ٥٠٢ ميلادي کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړينې وروسته د هغه زوی ميهراکولا (ميهرګل) واک ته ورسېد.

ميهراکولا د خپلې واکمنۍ د پراختيا لپاره پر هند بريدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ يې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره يې جګړې وکړې او زيات شمېر بودايي مرکزونه يې وران کړل. ميهراکولا په ٥٤٢ زېږديز کال کې مړ شو او د ده له مړينې سره سم د يفتلي امپراتورۍ زوال پيل شو.هند او بنګال بېرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د يو شمېر پخوانيو سيمه ييزو واکمنانو لپاره د بيا واکمن کېدو زمينه برابره شوه.

د يفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – يفتلي په نامه د سيمه ييزو واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو ، د تګين شاهانو نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

د يادولو وړ دي چې د هېواد پر بېلا بېلو سيمو واکمن شول. د دې دورې ځانګړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر وروستيو کلونو پورې دوام مومي چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يفتلي واكمنانو د مسكوكاتو يو انځور

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د يفتلي واکمنانو په اړه د انګليسي مؤرخ اولف کارو نظريه بيان کړي او دويمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته و وايي.

پوښتنې

١ – يفتليان له کوم ځايه څخه راغلل ؟ معلومات وړاندې کړئ.

٢ – د يفتلي واکمن اخشنور په اړه څه پوهېږئ بيان يې کړئ.

٣ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د يفتليانو په اړه يو مطلب جوړ او په ټولګي کې يې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

په دې لوست کې به له اسلام څخه د مخه د افغانستان له سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې سره پېژندګلوي پیداکوئ

د بلخ د نهه ګنبدي جومات انځور چې په افغانستان کې لومړی جومات بلل کېږي

د شپږمې میلادي پېړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کېده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د څرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلې اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پېړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هېواد په بېلابېلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کېږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه و چې له کابل شاهانو سره یې ښې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله. همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمني درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوي مرکزي حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش له بلخه او بودايي آيين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت شايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتورو نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس برى پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه چې نوي به منځته راتلل او يا به يکې کوم نوښت رامنځته کېده، د نومورې سېمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوې بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي.

لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږديز کې ماته وخوړه او وريسې يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوري راغی. د هجري قمري په ٢٢ کال د حضرت عمرفاروق رضي الله عنه خلافت په مهال د اسلام لښکر افغانستان ته راورسيدو په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جګړې ترسره کړې، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګنديدو لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويمه ډله دې به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه نورو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

١- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

٢- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

٣- د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

افغانستان ته د اسلام د سپيڅلي دين د راتګ د څرنګوالي په اړه يو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې هغه په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بین النهرین، مصر، فارس، هند، چین، یونان، روم او امریکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د یاد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بیان کړای شي.
- له تاریخي نقشو څخه د ګټې اخیستنې ورتیا به پیدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن د رامنځته کېدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې به د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ رامنځ ته کېږي او بېرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلډ يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسېره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپېريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو تمدنونو ځانګړنې

۱- ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. له مالدارۍ څخه د زراعت جلاوالی په خپل وارسره د ښارونو د رامنځ ته کېدو زمينه برابره کړه. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-سیاسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پیل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سیاسي قدرت د ساتلو او د نورو سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

۳- د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهان، لوړ پوړي روحانیون، سیاسي مشران او پوځیان د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای ومونډ.

۴- دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړی ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمیر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرك او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره یې د ارباب الانواعو کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښوده. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینې نظر څه و؟

۲- د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بېلګو په اړه خپل معلومات راټول او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن

په دې لوست کې به د بين النهرين د تمدن له لرغونتوب، لرغونو سيمو او سياسي وضعې سره آشنا شئ.

هغه سيمه، چې د دوو سيندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نامه يادېږي.
په دغه سيمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخين يې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح عليه السلام توپان په همدې سيمه کې پېښ شوی دی. د بين النهرين تر ټولو لرغونی ځای د تل حسونا په نامه يادېږي، چې په پنځه زره مخزېږد کې يې يو لوی کلی درلود چې وګړي يې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بين النهرين ته ولېږدېدل او هلته يې د يو تمدن بنسټ کېښود چې د سومريانو د تمدن په نامه يادېږي.

د سومريانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کيش، لاګاشس، لارسا او وينپور يې د يادونې وړ دي. دغه ښارونه هر يو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه يا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځايونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بين النهرين سياسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران يې انسي بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمني يې نه درلوده. د سومر له پخوانيو واکمنانو څخه يو هم ايتن و چې پر ټولو سومري دولتونو يې ولکه درلوده.

له ۲٤۰۰ کاله د ميلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن (ګيل ګميش)له منځه يووړ او واک يې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړنی واکمن سارګون و چې د فارس له خليج څخه د بين النهرين تر شمال پورې يې خپل قلمرو ته پراختيا ورکړه. له همدې امله د بين النهرين په سياسي تاريخ کې ډېر شهرت لري او د بين النهرين لومړی ستروااک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوو پېړيو واکمنۍ څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال ختيځ د يوه قوم له لوري چې ګوتي نومېده له منځه ولاړه.

ګوتيانو يوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومريانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکدي سره يو موټي او د اور واکمني يې رامنځته کړه.دغه مهال اعلاميانو چې د فارس په سويل او لوېديځ يې واکمني درلوده او تازه يې د اور واکمنۍ ته غاړه اېښې وه، يو ځل بيا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومريانو په وړاندې يې جګړې پيل کړې او په ۲۰۰۷ کال کې د هغوی سياسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سويلي بين النهرين کې جګړې پيل شوې. په پايله کې د بابل لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې يې بنسټ اېښودل شوی و، د دغه هېواد ډېری برخې سره يو موټې کړې او د بابليانو په نامه يې ستروواکي (امپراتوري) رامنځته کړه.

د حمورابي د يوې مجسمې څو انځورونه

د بابليانو د لرغونې ستروواکۍ پېر، چې درې پېړۍ يې دوام وکړ، د نړۍ د تاريخ د پام وړ ځپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نوميالی واکمن حمورابي و چې د بين النهرين يووالی يې ټينګ کړ، خپل قلمرو ته يې پراختيا ورکړه او د ستروواکۍ بنسټ يې کېښود او پر دې سربېره يې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختيا ورکړه. د وګړو لپاره يې يو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه يادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمورابي له مړینې سره په بین النهرین کې بلواوې پیل شوې. په پایله کې یې بابلیان له منځه ولاړل او اشوریان واک ته ورسېدل. اشوریان یو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې یې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له میلاده ۱۹۰۰ کاله وړاندې یې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوریانو ډېرې بریاوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته یې د مدیترانې تر

د حمورابي د قانون یوه برخه

که څوک یو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات یې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د یوه بل چا غلام ووژه، په بدل کې یې باید غلام ورکړي.

که یوآزاد تن یو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جریمه ورکړي او که چېرې یې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

مورګو (سواه لو) پورې پراختیا ورکړه. څه مهال وروسته یې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوریانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سېمې یې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلامیانو سیاسي څواک ته یې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نینوا ښار و چې په یاده اداره کې یې ډېره پراختیا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له یوې پېړۍ زیات یې په بین النهرین واکمني وکړه، کلدانیان وو. کلدانیان د نویو بابلیانو په نامه هم یادېږي، ځکه خپله پلازمېنه یې له نینوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه یې وکړه چې د بابلیانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بریالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هخامنشیانو د کلدانیانو وروستی واکمن، بخت نصر له منځه یووړ او د بابل ښار یې ونیو. په دې ډول بین النهرین د هخامنشیانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشیانو وروسته ساسانیانو په بین النهرین ولکه ومونده او په اوومه زیږدیزه پېړۍ کې نو موړې سېمه د مسلمانانو له لوري ونیول شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومریانو، دویمه ډله دې د اکدیانو او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د بین النهرین لومړنی تمدن په څه نامه یادېږي او د رامنځته کېدو لامل یې څه و؟

۲-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهېږئ واضیح یې کړئ.

۳-د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بین النهرین د سیاسي وضعې په اړه زیات معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن او فرهنگ

په دې لوست کې به د بین النهرین د خلکو له دیني عقایدو، ټولنیزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنایي پیداکړئ.

دین: د بین النهرین اوسېدونکو په ډېرو خدایانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځینو خدایانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت یې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډیو په سر خو پوړیزه عبادت ځایونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ایښودل شوې وې.

د بین النهرین اوسېدونکو د خپلو خدایانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني یې کولې او په ګډه یې مذهبي سرودونه ویل. هغوی له مړینې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله یې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ایښودل.

د تاریخي روایتونو او دیني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهیم (ع) ولېږه چې خلك د باطلو خدایانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته یې راوبولي. د حضرت ابراهیم(ع) توحیدي دعوت د دغه مهال د پاچا (نمرود) له مقاومت سره مخامخ شو، خو ډېر ژر د بین النهرین له پولو تېر او فلسطین او جزیرة العرب ته ورسید.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچینو شتون د بین النهرین د کرنې د پراختیا او ودې بنسټیز لامل و چې له امله یې د اوبه خورا منظم سیستم رامنځته شو او د ټولنیز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بین النهرین مهم کرنیز پیداوار وو.

لیک: له بین النهرین څخه ډېرې خټینې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ یې په بېلابېلو بڼو لیکنې څرګندېږي. د مؤرخینو خبرنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب یې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي، په واقعیت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ویلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بین النهرین کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدایانو د عبادت، د حقوقي مسایلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په میخي لیك لیکل شوي. په دې توګه ویلای شو چې په بین النهرین کې لومړنی رامنځته شوی لیك میخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بین النهرین کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل یې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستورې چې اوس عطارد، زهره، مریخ، مشتري او زحل نومېږي، پېژندل. د دجلې او فرات د سېندونو څپو د بین النهرین وګړي هڅول چې د اوبه خور سیستم د تنظیم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او ریاضیکي فعالیتونه منځته راغلل چې ورپسې د جمعې، منفي، ضرب او تقسیم عملیې هم رامنځته شوې. د بین النهرین وګړو کال په دولسو سپوږمیزو میاشتو او هره میاشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرپوه شئ:

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ٤٠٠٠ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کېده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختیا ومونده. په ٥٣٩ مخزېږد کې د بابا ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی د بابل ښار د فرات د سیند په غاړه پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ٥٢٠ کیلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار د شا و خوا لوړو او کلکو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ٢٥٠ برجونه او ١٠٠ دروازې درلودې، چې په خوا کې یې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دېوالونه یې ٩٠ کیلومتره اوږده وو. د فرات سیند د ښار له منځه تېرېده چې دواړو خواو یې د ښکلو پلونو په واسطه له یوبل سره لار موندله.

د ښار سترې ودانۍ له ډېرو جوړې وې. د دغو ډېرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانیو څخه یوه هم هغه برج ډوله اووه پوړیزه ودانۍ وه چې کابو ٢٠٠ متره لوړوالی یې درلود او د نړۍ تر ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کېده. د دغې ودانۍ باندینۍ لوری د ښکلو انځوریزو کاشیو په واسطه پوښل شوی و.

بین النهرین ته د یونانیانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پایله کې دغه ښار ډېر زیانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د روایاتو له مخې حضرت ابراهیم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سویل په ٨٥ کیلومترۍ کې د کوفې ښار ته نژدې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بین النهرین د وګړو د مذهبي عقیدو، دویمه ډله دې په بین النهرین کې د علومو د پرمختګ او دریمه ډله دې د بابل د ښار په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- د بین النهرین د عبادت ځایونو په اړه څه پوهېږئ؟ توضیح یې کړئ.
٢- د علومو په برخه کې بین النهرین کومې لاسته راوړنې لري؟
٣- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم (نمرود) په اړه معلومات راټول او نورو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن

په دې لوست کې به په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتيايي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سياسې وضعې سره آشنايي پيداکړئ.

د مصر هېواد په افريقاکې پروت دی. د مؤرخينو په آند په مصرکې د بشري مدنيت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نيل سيند و چې په خپلو بېرازو غاړو مورګوکې يې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه يې کلتور ته پراختياورکړه او د بشر د ډېرو فعاليتونو بنسټ يې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاريخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نيل په وادی کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځينې ځايي واکمنۍ يوموټې شوې او دوه واکمنۍ چې يوه په سويل اوبله په شمال کې رامنځته کړه.

په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه ليکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختياووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سويلي او شمالي واکمنيو د يوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ بنسټ ايښودونکی لومړی مينز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ايښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخين د مصرلرغونی تاريخ د مينز له مهاله د هخامنشيانو تر ورتګ پورې په درې دورو وېشي.

۱- لرغوني واکمني

لرغوني واکمني واک ته د مينز له رسېدو سره پيلېږي. په دغه واکمنۍ کې شپږ کورنۍ يو بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سيستم تيوکراسي (ديني) و. پاچا هم سياسي او هم ديني مشر و ځکه د هغه ځواک د خدای ځواک ګڼل کېده او په خلکو کې يې خورا درناوی کېده. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواك نه درلود او سیاست یې سولهییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډي واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواك څښتنان وو چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

۲- منځنۍ واکمني

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واك ته ورسېده چې په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي.

دغه واکمنۍ د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونیان یوبل پسې واك ته رسېدل، خو اصلي ځواك د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونیان یې د پوره ځواك څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلك یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې آسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او بهرني ځواکونه یې له خپلې سیمې څخه وایستل. د دغې بریا اتل د اتلسمې کورنۍ مؤسس لومړی اهموز و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د امپراتورۍ دوره

د فرعون انځور

دغه دوره د هکسوسانو له ایستلو او د لومړي اهموز له واکه ته رسېدوسره پیلېږي اهموز د مخکنیو دورو په پرتله یو پیاوړی نظام رامنځته کړ. فلسطین یې ونیو او تر سوریې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بریالي برېدونه د درېیم توتمس پرمهال پېښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سیمه یې د مصریه قلمرو کې ورګډه کړه.

د امپراتور له مړیني وروسته یوځل بیا ګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونیان یې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله یې یو په بل پسې انقلابونه پیل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې یې نیول شوې سیمې له لاسه ووتې او واکمنۍ یې د ځوړتیا په لور روانه شوه.

په ۶۷۰ مخزېږدکې مصر د اسوریانو له لوري ونیول شو او تر ۶۶۲ مخزېږد پورې یې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر یو ځل بیا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختیا ومونده، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونیول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بیا راژوندی نه شو.

په ټولیزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونیانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه یو هم دویم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال یې حضرت موسی علیه السلام راڅرګند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نیل په وادي کې مرکزي واکمني څه مهال او د چا له لوري رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳-حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې به د مصريانو د مذهبي عقايدو، ټولنيزې وضعې، اقتصادي سيستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعاليتونو او د لرغوني مصر له تاريخي آثارو سره آشنايي پيداکړئ.

دين: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنيز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ يې اغېز کړی و. د لرغوني واکمني سيستم تيوکراسي (ديني) و. په منځنۍ واکمنۍ او آن د امپراتورۍ په دوره کې د هېواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې.

په لرغونې واکمنۍ کې بېلابېل دينونه سره يوځای او يو واحد دين منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدايانوڅخه درې آمون (د لمر رب النوع) چې د عدالت، ربښتينولۍ او د کايناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسيروس (د نيل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. د منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پېرکې دين خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د يرغل پرمهال دغه دين په خرافاتي دين تبديل شو. خلکو د پيسو په مقابل کې په پاپيروس ليکل شوی ښښنليک اخيسته او د مړي ترڅنګ يې په قبر کې ايښوده. په دې ليک کې له ارباب الانواعوڅخه د نومړي شخص د ښښلو غوښتنه کېده. د غو ديني خرافاتو چې د روحانيونو له خوا پلي کېدل، پر چاپېريال ناوړه اغېز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دخلورم امنوهوتپ

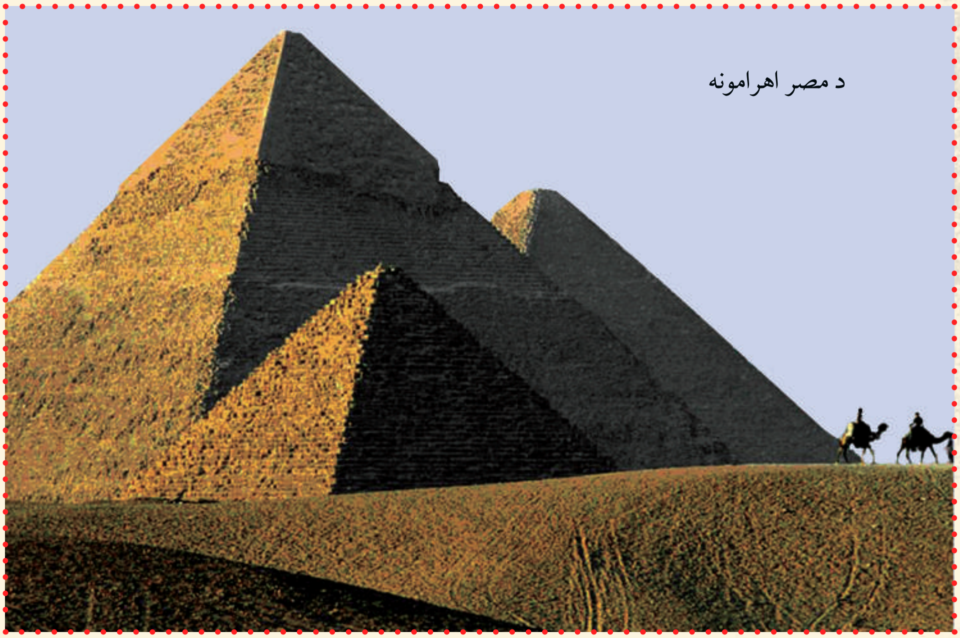

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای یې نوی دین رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبدیل کړ. وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توتن خامون چې ديني خرافات يې بيا دود کړل او د اتون دين يې له منځه يووړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهرامونه، موميايي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي.

مصريانو پر ډول ډول خدايانو عقيده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې ايښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترخنګ الله تعالی د توحيد لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مبعوث شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼاکی د ژوندانه او واحد خدای جَلَّ جَلَالُهُ د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بې عدالتی په وړاندې د موسی عليه السلام پاڅون په پای کې د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چې په پايله کی يې فرعون ډوب شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پوړ ته ورسېده.

په پيل کې مصريانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې ايښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوی موميايي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې ايښودل.

ټولنيزحالت

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو پوړيو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپير ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر وو. سره له دې چې اقتصادي توپيرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له يوه ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پيل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولګی ببخي له منځه ولاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصري ټولنه کې ښځو لوړ مقام درلود، تر دې چې فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونیانو له خپلو نژدې خپلوانو او د کورنۍ له غړو سره واده کاوه.

د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځیو ترڅنګ خصوصي ښوونځیو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختیا موندلې وه اوځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې چې د مالیې په مقابل کې یې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختیا موندده او د اقتصادي بنسټ په پیاوړتیا کې یې ترټولو زیات اهمیت ترلاسه کړ.

مصریانو له بهرنیو هېوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه چې ښه بېلګه یې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل و.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښیښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنایع وې، چې ګڼ شمېر وګړي یې په کارونو بوخت کړي وو. د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړیوال شهرت ترلاسه کړي و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوې وې او د حکومت له عملي کنټرول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زیات لګښت په کروندګرو د لوړې مالیې لامل وګرځید چې په دې توګه فرعونیان د ځمکوڅښتن او کروندګر یې نوکران شول. سربېره پر دې د زیاتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانیون له مالیې معاف وو او د دولت په پانګه کې یې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنیزې ځمکې یو پر اوومه برخه د روحانیونوحق و او همدارنګه د زرګونو څارویو اوکابو سل بېړیوڅښتنان هم وو.

ادبیات

مصریان لومړني خلك وو چې انځوریز لیک (هیروغلیف) یې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه لیك د عبادتځایونو، ماڼیو او د فرعونیانو د مقبرو د اړونده مطالبو د لیکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښوده. له هيروغليف پرته د ديموتيک په نامه هم يوليک دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخيسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسو کې د پاپيروس له کاغذ څخه ګټه اخيستل کېده.

دکليزو رامنځته کېدل هم د يادونې وړدي چې په حقيقت کې د هغه مهال د تاريخ کتابونه وو. په دغو کليزو کې مصري منشيانود فرعونيانو برياوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسايل يې ليکل.

هنر او معماري

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري ميراثونو شهرت ورکړی چې د يادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځايونو، ماڼيو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا آثار د وخت د واکمنيو د لويي او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګونې اهرامونه يې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربيره ګڼ عبادتځايونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې يې د کاهنانو، غلامانو او کارکوونکو ځانګړو ځايونو شتون درلود. په دغو عبادتځايونو کې د سپيڅلو ځارويو مجسمې ايښودل شوې وې او ستنې يې له ديني ليکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصريانو د مذهب، دويمه ډله دې د اقتصادي سيستم او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصريانو د ديني عقيدو په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

۲-د مصريانو د ټولنيز حالت په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

۳-د مصريانو د ادبياتو په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مصريانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د آريانا تمدن د فارس له برخې سره آشنا شئ او هم به د فارس د تمدن سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې آرياييان په بلخ کې مېشت شول، د وګړو د ډېرښت له امله د اريانا دننه ختيځ او لويديځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لويديځ ته کډه شول د فارس په شمال د (اوسني ايران) کې مېشت شول د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د يوه مدنيت بنسټ يې کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سيندونه، شتمنې او طبيعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هېواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختيا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سيالک، ګوران، مارلک، جيروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سيمې دي چې وګړو يې د ګاونډيو سيمو له وګړو، لکه د منديګک، موهنجودارو او هړپې له اوسېدونکو سره اړيکې درلودې.

له ميلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ايلامي وګړو په فارس کې د ايلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاريخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ايلامي واکمنې سياسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ايلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختيا ومونده. د بابليانو او اشوريانو له واک ته رسېدو سره ايلاميان کمزوري شول او په پايله کې په ٦٤٥ زېږديز څخه وړاندې کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري ليکنې د هغو دوو قبايلو يادونه کوي چې د فارس په شمال لويديځ کې مېشت وو او د ماد او پارسيانو څخه عبارت دي.

د هيرودت په وينا د اتمې مخزېږدې پېړۍ په وروستيو کې د دياکو په نامه يوه شخص د ماد قبايل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ يې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې يو له هغوی څخه هم استياګ و چې په واکمنۍ کې يې د ماد ځواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته يې ډېره پراختيا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختيا د فارسي قبايلو له لوري ودريده. پارسيان د کوروش په مشرۍ يو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې يې د ماد واکمني له منځه يووړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمني منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار يې تر ولکې لاندې راوست او ځان يې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجيه واک ته ورسېد. کمبوجيه په مصر يرغل وکړ او هغه يې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشيانو اته واکمنان يو په بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشيانو وروستي واکمن، دريم داريوش د مقدوني سکندر د يرغلونو په پايله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دين: د شرک او خرافاتو د خپرېدو په پايله کې په پخواني فارس کې د ځينو ځارويو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تېره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانيو فارسيانو په مذهب کې عبادتځايونو شتون نه درلود. ديني مراسم، دعاګانې او قرباني په مناسبو ځايونو کې ترسره کېدې. خو وروسته عبادتځايونه ودان شول چې د خدايانو مجسمې پکې ايښودل کېدې او خلکو به يې عبادت کاوه.

ايلاميانو له مړينې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره يې خاورينې کوزې ښېښولې او همدارنګه يې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتويولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندېدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت يې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختینو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونو او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواك د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډېرلیك ډول ډول فلزي، طلایي، نقره یي او د زیړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو هخامنشي واکمنانو په دغه

د جمشید د تخت یو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- د فارس لرغونې سیمې کومې دي؟

٢- د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

٣- د ماد د واکمنۍ د هنر او معمارۍ په اړه څه پوهېږئ واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید د تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې به د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره آشنايي پيداکړئ.

هند په آسيا کې د تمدن د پيدايښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سيمه ده چې په خپله غېږ کې يې ډېر مدنيتونه، علوم او مذهبونه روزلي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سيمو (هراپه او موهنجودارو) پاتې شونې وموندل چې لرغونتوب يې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي. هر په او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراويدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هريه او موهنجودارو تمدن د سند په لويديځ کې رامنځته شوی. له دغې سيمې څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې =د دغې

له موهنجودارو څخه د ودانيو پاتې شونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ وو. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښيي چې په دغه سېمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوه. پوړيز او د پراخه کوټو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو څاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د يو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې آریایان هند ته کډوال شول او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. آریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویستا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

آریایانو په هند کې واحده واکمني رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره يو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم يو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځايي واکمنۍ سره یوموټې او یوه څواکمنه واکمني یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمني بلل کېږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه يو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریایانو څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمني منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يوه خدای عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دی او له خدای ﷻ څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لاري ده. د همدې انحراف پربنسټ د آريايانو له مهاجرت وړاندې په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کېده. لوی او غټ خدايان يې اګني (د اور خدای) او انديرا (د باران خدای) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوی څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپېڅلی باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغی چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره پراختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړی و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قرباني ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولی و.

په لرغوني هند کې هنر او معمارۍ هم ډېره پراختيا موندلې وه چې بېلګې يې د هرپې او موهنجودارو په پاتې شونو کې تر سترګو کېږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هېواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربېره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ ښرګندونه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي هنرمندانو یو بل مهم کار د مجسمو جوړول وو. هغوی د بودا او هندي خدایانو لپاره له لرګیو او ډبرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري یې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د آریایانو د ورتګ، دویمه ډله دې د لرغوني هند د دین او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هند د لرغونو سیمو په اړه څه پوهیږئ؟ واضیح یې کړئ.

۲-آریایان هند ته څه مهال ولېږدیدل او څه ډول طبقاتي سیستم یې رامنځته کړ؟

۳- په لرغوني هند کې د علم د پراختیا په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هندیانو د کلتور په اړه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین تمدن

په دې لوست کې به د لرغوني چین له سیاسي، ټولنیزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکړئ.

د چین هېواد د آسیا په ختیځ کې پروت او د نړۍ له لرغونو تمدنونو یو څخه دی. د چین تمدن د هوانگهو د سیند په غاړه کې رامنځته شوی چې ښېرازه ځمکې یې درلودې او وګړي یې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چین کې لومړنی واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانګ په نامه یادېږي. د خط او کلیزې رامنځته کېدل او د چیني لوښو جوړېدل د شانګ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه ګڼل کېږي.

دویمه واکمني چې په چین کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه یادېږي، چې واکمنانو یې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستیو کې په چین کې کورنۍ جګړې او اخ ودب رامنځته شوې چې په پایله کې یې د (چه این) په نامه قبیلو پر چین ولکه ومونده او د لرغوني چین د یوې مشهورې واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

د چه این قبایلو واکمن شي هوانګ تي و چې د چین په تاریخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتګ تي پیاوړی پوځي ځواك درلود او له همدې امله په دې بریالی شو چې ورې واکمنۍ له منځه یوسي. هغه د چین پر پراخه هېواد ولکه وموندله او خپل ځان یې لومړی سترواك وباله. په دغه واکمنۍ کې د چین د تمدن د ودې او نیکمرغۍ دوره پیل شوه. قوانین رامنځته شول، سرکونه جوړ شول او د بهرنیو بریدونو د مخنیوي په موخه د یوه دیوال جوړول پیل شول چې دا مهال د چین د ستر دیوال په نامه یادېږي.

د شي هوانګ تي له مړینې وروسته په چین کې ګډوډۍ رامنځته شوې چې په پایله کې یې د هان لړۍ واك ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چین ته سفرونه وکړل او په دغه هېواد کې یې بودايي دین ته پراختیا ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنگ او تمدن

دين: په لرغوني چين کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نيکونو عبادت کاوه. د پخواني چين دوه ستر کيشونه د تاو او کنفيسوس عقايد دي. د دغو دينونو له نظره انسان او طبيعت سره ډېر نژدې دي او يو پر بل اغېز کوي. د تاو دين د ساده ژوند ښېګڼې او پرخپلو غوښتنو سترګې پټول تبليغوي. کانفوسيوس له ټولنې سره د اړيکو پيداکولو او د انسانانو ترمنځ د اړيکو په درلودلو باندې ټينګار کوي. دغه دين د پخوانيو دودونو، مشرانو، پلرونو، نيکونو او د کورنۍ يووالي په درناوي تاکيد کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دين دغه هېواد ته راغی او ګڼ شمېر پيروان يې وموندل چې د چينايانو په کلتوري ژوند يې ډېر اغېز وکړ.

ادبيات: د چينايانو ليکدود د هيروګليف په څېر يو لرغونی ليکدود دی. دغه ليکدود د چه اين په واکمنۍ کې معياري شو او په ټول چين کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کېږي. دغه ليکدود په نورو هېوادونو کې هم خپور شو او د جاپانيانو، کورياييانو او ويتناميانو د ليکدود بنسټ يې کېښود.

په لرغونو پېړيو کې ليک د هډوکو او لرګيو پرمخ کښل کېده. په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې په چين کې کاغذ رامنځته شو چې په ليکلو کې يې يو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته يې پوهه ورسوله.

د چين د ليکدود پرمختګ د شتمنو ادبياتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصيدو کتابونه او تاريخي آثار وليکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختيا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چوپه واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هېواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلومولو لپاره یې یوه آله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهېدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ختېنولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه آشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو وياړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي وو. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه څرګنده بېلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين ستر ديوال د نړۍ له برمه ډک تاريخي اثر دی. دغه تاو راتاو ديـوال د آرام سمندر له غاړو او مورګو څخه پيلېږي او د تبت په پولو کې پای ته رسېږي. دغه ديوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه ديوال لوړوالی اووه نيم متره دی، پراخوالی يې هم په همدې کچه دی. داسې ويل کيږي چې کله به کوم کارګرمړ کېده او يا به ناجوړه کېده هغه به يې په ديوال کې خښاوه. د ديوال له پاسه په هره سل مترۍ کې امنيتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چين د واکمنيو او دويمه ډله دې د چين د تمدن او فرهنګ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د چه اين قبايلو مشر څوک و او کوم کارونه يې ترسره کړل؟

۲- د پخواني چين د مذهبونو په اړه څه پوهيږئ؟واضيح يې کړئ.

۳- د چينايانو د علمي پرمختيا په اړه معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د چين د ستر ديوال په اړه معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان تمدن

په دې لوست کې به د کرت تمدن، د يونان ښاري دولتونو، ټولنيزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني يو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره آشنايي پيداکړئ.

د يونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لويديځې نړۍ ورڅخه الهام واخيست او د خپل کلتور بنسټ يې پرې کېښود.

د يونان لومړنی تمدن د کرت په نامه يادېږي. کرت د لرغوني يونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زېږديز کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاګه کړه چې د کريت په جزيره کې يو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بين النهرين له تمدنونو سره يې سيالي کوله. له دغې سيمې څخه ګڼ شمېر ډېرين او خاورين آثار، د پخلنځي وسايل او داسې نور آثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب يې له ۲۵۰۰- ۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسېږي. په کرت کې مرکزي واکمني د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمېنه يې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د آريايي قبايلو د يرغل په پايله کې له منځه ولاړ.

يونانيان: يونانيان له هغو آريايي قبيلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي ميشت ځای (آريانا ويجه) څخه د اروپا لور ته ولېږديدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې يونان ته ننوتل. د آريايانو لومړۍ ډله اکينان وو، چې يونان ته ننوتل هغوی د يونان اصلي اوسېدونکي د ځان تابع کړل او نه يوازې يونان بلکې د ايجن سمندرګي ټولې سيمې يې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خواکې د اکينانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کېښودل شو او په مى سن کې ستري او ښکلې ماڼۍ ودانې کړې. د اکينانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکينان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسايلو يې ګټه اخيستله. دغه دوره له ميلاده لس پېړۍ وړاندې د دوريانو د يرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوريان په لرغوني يونان واکمن شول. دوريانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کېسې چې د (الياد او اديسه) په نامه يادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کېسې چې د نړۍ په ادبياتو کې لوړ مقام لري، د ړوند يوناني شاعر هومر په واسطه ويل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بېل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسی او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي وو چې د یوې ډلې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړ چې په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د تبس ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه چې دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر د فتوحاتو لپاره لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳٦-۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری وموندو او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروا کې تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن

دین:د توحید او د یوه خدای ﷻ د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغونې نړۍ د نورو وګړو په څېر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیدا کوونکی لري. زیوس د آسمان خدای پاسیدون د سمندر خدای اپولو د لمر خدای او اتینا د بریالیتوب خدای ګڼل کېدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کېدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بېلګه

یونانیانو له مړیني وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ یې ځیني وسایل په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلک د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر آثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماري او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی به د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ آسیا سره د یونانیانو سوداګریزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړيکې وې چې له همدې امله د آسيا او افريقا علمي لاسته راوړنو يونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د يونان فيلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فيلسوف و چې په ښار کې به گرځېده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دويمه ډله دې د يونان د ښاري دولتونو او دريمه ډله دې د يونان د کلتور او تمدن په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د کرت د جزيرې په اړه څه پوهېږئ؟

۲ - د يونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو؟

۳- د يونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

٤- د يونان مشهور فيلسوفان څوک وو؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې به د روم د امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سياسي، ټولنيزي او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره آشنايي پيداکړئ.

د روم تمدن په ايټاليا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د يونان د تمدن لاسته راوړني له دې ځايه نورو اروپايي هېوادونو ته رسيدلې.

پخوانيو ايټالويانو له يونانيانو څخه الفبا، ديني عقيدې او هنرونه زده کړل چې له همدې امله د ايټاليا نوم يوناني نوم دی. د روم تمدن له ميلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختيا پيل کړه او د يونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتيوم په سيمه کې جوړ شو. د لرغونو روميانو د ژبې لاتيني نوم له همدغې کلمې څخه اخيستل شوی دی. هغه مهال د روم يوشمېر ميشت قومونه سره يو موټی شول چې د لاتينيانو په نامه يې شهرت پيداکړ او څه مهال وروسته يې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې يې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتوري يا سل کسيزه شورا او قبايلي جرګه يې درلوده.

وروسته له هغه چې روميانو پر ټولې ايټاليا ولکه پيداکړه د نورو سيمو د نيولو هڅې يې پيل کړې چې په ترڅ کې يې د روميانو او کارتاژيانو ترمنځ جګړه پيل شوه. دغه مهال کارتاژ (نننۍ تونس) د مديترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افريقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د روميانو او کارتاژ جګړې له يوې پېړۍ ډېر دوام وکړ چې په پايله کې روميان بريالي شول او په ۱۴۶ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

روميانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ آسيا په نيولو سره يې يو پراخه حکومت رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروا کی بنسټ يې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱۴ زېږديز پورې يې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاريخ کې يوه نوې دوره پيل شوه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراتورۍ د دورې په نامه يادېږي او تر ٤٧٦ زېږديز پورې يې دوام وکړ. اکتاو يو پياوړى ستر واک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلي شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېرى يې بې کفايته وو.

له دريمې زېږديزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک يې کمزورى شو. کنستانتين چې د روم امپراتور و د بيزانتوم (قسطنطنيه) ښار يې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختيځ او لويديځ روم) ووېشله. لويديځ روم د بهرنيو بريدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختيځ روم ترهغه پايښت وموند چې پلازمېنه يې په ١٤٥٣ زېږديز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لويه ستر واکي هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن

دين: روميانو هم د يونانيانو په څېر په ډېرو خدايانو باور درلود او د هغوى عبادت يې کاوه. مريخ په جګړو کې مرسته کوونکى، جونو د ښځو ساتونکى، مشتري باران وروونکى او عطارد پيغام رسوونکى خداى ګڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځايونه ودان شوي وو. په دغه عبادت ځايونو کې به هغو غيب ويونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسيحيت خپرېدو د خلکو په ټولنيز ژوند ډېر اغېز وکړ. مسيحيانو په رومي خدايانو باور نه درلود چې له همدې امله په پيل کې د دولتي مامورينو او کاهنانو له کينې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسيحيت په پراختيا سره د مسيحي دين نظرياتو د پخوانيو نظرياتو ځاى ونيوه او د روم د رسمي دين په توګه وپېژندل شو.

ټولنيز حالت: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له دريو اصلي ډلو، (اصلي روميان، غير رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکيت او په ټاکنو کې د ګډون حق يوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تېرېدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دويمې ډلې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ ډلې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې ځیني وخت اخ وډب رامنځته کېده. په رومي ټولنه کې خلک په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېری وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تېراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر وو چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسېدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: نړۍ ته د روم قوانین او اداري اصول ښه ډالۍ ده. د روم قانون دري څانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنی قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د ستروا کې په ټولو وګړو عملي کېده او بل یې هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود.

رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپرېدو کې ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړه. د اجراییه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و، خو هنري لاره یې د یوناني هنر تر اغېز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې یې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او دریمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

٢- اکتاو څوك و او په واکمنۍ کې یې کوم کارونه ترسره شول؟

٣- رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

٤- د روم د قانون په اړه څه پوهېږئ؟ واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا تمدنونه

په دې لوست کې به د امریکا د لرغونو تمدنو نو د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده چې د امریکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستیو پېړیو ته رسېږي. خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امریکا کې له څو زرو کلونو راهیسې ژوند پیل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه یې تېر کړي دي.

د امریکا د لومړنیو میشتو وګړو په اړه بېلابېل نظریات شتون لري خو ددې نظر پلویان ډېر دي چې د دغې سېمې لومړني وګړي مغول وو چې د سایبریا له لارې الاسکا ته لېږدیدلي او ځینې تمدني اثار یې له ځان سره وړي دي. له امریکا څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې په لرغونو پېړیو کې ځینو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغېز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنیو بدل شول. د دغه تمدنونو اغېز په مرکزي امریکا کې د مایایانو او ازتکانو او سویلي امریکا کې له اینکایانو څخه عبارت دي.

د مایا تمدن

د مایا تمدن چې تاریخ یې څه ناخه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسېږي، تر نهمې زېږدیزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امریکا په ګواتیمالا، مکسیکو، هاندوراس او د یوکاتان په سیمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شونې دګواتیمالا په تیکال، پالینکو او بونامپاك او د هاندوراس په ګویان سیمو کې موندل شوي دي. په دغو سېمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړی شوي دي.

مایایانو کلیزې، الفبا او انځوریز لیک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره یې اشنایي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تیریدل په پام کې نیول او د هرې شل کلنې دورې لپاره یې د یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اوربښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې راننوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یووړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازتک تمدن

ازتکان په نهمه مخزېږده پېړۍ په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه مار خلک وو او څه موده وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یوه والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. او د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغو څخه په کار اخیستنې پوهېدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

د اینکا تمدن

د اینکا تمدن په یوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له آسیا څخه امریکا ته رالېږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پېرو او چېلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بېلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

اینکایانو کلیزه درلوده او په معمارۍ، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د ژېړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

په ۱۵۳۲ زېږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوور او په دوو کلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتوري هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امریکا لومړني خلک څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

۲- د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

۳- د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا لومړني خلک څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرگندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان د ټاپووزمې اوضاع
- له کوچنيتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم ﷺ ژوند
- د عقبيې لومړی او دويم تړون
- غزوات
- د حديبيې سوله
- د مکې فتح
- حضرت ابوبکر رضي الله عنه
- حضرت عمر رضي الله عنه
- حضرت عثمان رضي الله عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د خلفای راشدين روښانه دورې ته لنډه کتنه
- امويان
- د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت
- عباسيان
- د عباسيانو سياسي، اداري او کلتوري اوضاع

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخو ته ورسيږي:

- د اسلام د راڅرگنديدا پر مهال به د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمد ﷺ د بعثت، هجرت او رحلت، دخلفاې راشدينو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرگنديدا پر مهال به د نړۍ او عربستان وضعه د حضرت محمد ﷺ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنانو د دوران او د مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمد ﷺ د خلفاې راشدينو له کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د را څرګندیدا پر مهال د نړۍ
او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع

په دې لوست کې به د اسلام د مبارک دین د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د اسلام د مبین دین له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو وریځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم و او حق تر پښولاندې کېده که څه هم د اروپا او افریقا د زیاتو او د لویدیځې آسیا د ځینو برخو خلکو په یهودیت او نصرانیت باور درلود او ځانونه یې د حضرت موسی علیه‌السلام او حضرت عیسی علیه‌السلام پیروان بلل، خو دوی هم په دغو ادیانو کې ډېر زیات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او اصلي او اساسي لاره یې په ټولیزه توګه پرېښې وه ظلم او بربریت خپل اوج ته رسیدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو یوازینی وسیله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو وربان‍دې حکومت کاوه. په هند، چین، د خراسان ختیځو برخو او د آسیا په سوېلي سیمو کې بودایي دین دود او د بت لمانځنې بڼه یې خپله کړې وه. د مکې اوسیدونکو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکیل وو.

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

جزیرة العرب چې په څو برخو لکه یمن، نجد او حجاز وېشل شوې وه په یمن کې یې حبشیانو او د هغو پلویانو حکومت کاوه او خلک یې د یهودیت، نصرانیت او بت نمانځنې لارویان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د یهودیانو اونصرانیانو لږکیو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزیرة العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود وه. د عربستان د خلکو کاروبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هېواد زورور په ناوړو کارونو او فساد کې ډوب وو. ښوزلو په ډېره خوارۍ او غریبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تېرولې. په عربستان کې ظلم او تېرى خپلې لوړې کچې ته رسيدلى و. همدارنګه يوشمېرخلک د لوړې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون يې ځانونو ته ننګ او شرم ګاڼه. دوی د ښځو شخصيت ته هيڅ درناوی نه درلود او هغوی يې د عادي توکو په څير اخيستلې اوخرڅولې. هماغه و چې لوی څښتن حضرت محمد مصطفیﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کېدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخيزې مرستې په برکت يې د ناپوهۍ تيارې د نړۍ له مخې لرې او پر ځای يې د اسلام د مبارک دين رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزيره العرب د وګړو د اديانو او دويمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل آستازي په وسيله نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- عربو د نجونو او ميرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

۲- ولې اللهﷻ حضرت محمدﷺ په پيغمبرۍ مبعوث کړ؟

۳- عربو تر اسلام وړاندې په کومو اديانواو شيانو عقيده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عربو د معتقداتو او اديانو په اړه د خپل کلي او سيمې له عالمانو او پوهو شخصيتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې به د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د دوران په پيغمبرۍ د مبعوثېدو د ځرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زېږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د ربيع الاول له دولسمې نېټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبدالله څو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زېږېدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندې و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب په غاړه واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. له هغه وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندې يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد ﷺ له علايمو ومونده چې دی د آخر زمان نبي او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په دېوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو ځرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله ﷻ د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شېبه يې انتظار کېده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه مېرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل چې شام ته د هغې د سوداګريز کاروان مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم ﷺ دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بېرته مکې ته راستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې قافله مکې ته ورسېده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضي الله عنها ته یې د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کېسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبي کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهي پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې تر ټولو ښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولوبرخو کی روښانه دی.د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پېښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب،ځواني، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبرۍ مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و.

پیغمبر ﷺ به هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک به یې فکر کاوه او د وحې تر راتګ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه.

کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دوشنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویل لوستی یې نشم. پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې په خپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله وړتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویل:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان یې د کلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان او د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د قلم په واسطه

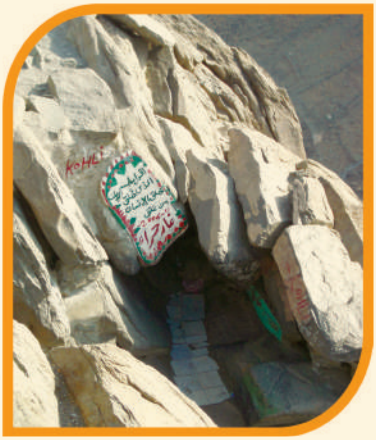

د حراء غار

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهېدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علی(کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېرېدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلك په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ د حضرت ارقم رضي الله عنه کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلك يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېرېدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پېښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د دې لپاره چې د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نومېده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتی يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته ولېږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېري له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او په پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبری رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نژدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت محمد ﷺ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاک روح باندې دومره اغېزه وکړه چې دغه کال يې د عام الحزن په نوم ونوماوه بيا هم دغو درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فريضې په سرته رسولو کې يو کوچنی ځنډ رامنځته کړي.

د همدې اصل له مخې حضرت محمدﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طايف ته چې مکې ته يو نژدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران يې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه يوازې د پيغمبرﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته يې دنده ورکړه، چې د حضرت محمدﷺ په ځورونې پيل وکړي او له ښار څخه يې وباسي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمدﷺ د دعوت او دويمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- د حضرت محمدﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

٢- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

٣- د حضرت محمدﷺ د دعوت په وړاندې د طايف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمدﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه(بیعت)

په دې لوست کې به زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدینې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

الف- د عقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبرﷺ د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او آن حضرت محمدﷺ یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بېلابېل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرآنکریم څو آیاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره ویني. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسېدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوک او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیر رضي الله عنه ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثرب د اسلام په دین مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د عقبې دويم تړون

د بعثت په ديارلسم کال ۷۳ تنو نارينه وو له دوه ښځو سره د دريم ځل لپاره په عقبه کې له رسول الله ﷺ سره وليدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بېره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دويم تړون په نامه ونومول شو.

د دغه تړون په لړ کې لاندې پرېکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پيغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وايو. مالي لګښتونه يې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې ته تشريف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه يې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې يوازې او يوازې جنت غواړو. دغه بيعت په حقيقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ ديثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقيب يې ديثرب لور ته د مسلمانانو هجرت پيل شو. او حضرت محمد ﷺ يوه مياشت وروسته له مکې څخه د يثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پيل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکينو له لوری کلابند و. په همدې شپه چې حضرت محمد ﷺ وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ويده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدﷺ حضرت ابوبکرؓ له ځان سـره ملګری کړ او د ثور د غره غار ته لاړل. درې ورځې او درې شپې یې هلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د یثرب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د یثرب په دوه میلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې یې د لومړني جومات بنسټ کېښود. بیا یثرب ته وخوځېدل.

حضرت نبي کریمﷺ د بني سالم بن عوف په سیمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د یوې وینا په لړکې یې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې یې وفرمایل: اصلي حاکمیت الله تعالی پورې اړه لري یوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سـره شـریک مه راوړئ. خپله حقیقي لارښـوونه د الله تعالـی کتاب یعنې قران او د هغه د پیغمبر سـنت وبولـئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د الله ﷻ د ښـمنان خپل د ښـمنان وګڼئ او د دین د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د یوې ټولنې افراد یاستئ چې د اسلامي امت په نامه یادېږئ. له دې وروسته د مهاجرینو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دین له برکته د اوس او خزرج د قبیلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سیمه ییز او توکمیز امتیازات له منځه ولاړل. پر ځای یې تقوی او ښه عمل د برترۍ معیار وګرځېد. او د یوه ۵۲ ماده ییز منشور په لړکې عملاً د یوه اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثرب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چېرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزاګاني

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پايلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پيغمبر ﷺ او مسلمانان په مدينه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پښې ټينګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پيل شوې چې په پايله کې يې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پيل شوې.

مؤرخين او سيرت ليکوونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پيغمبر ﷺ پکې ګډون نه وي کړی د سريې په نامه يادوي.

په مدينه کې د اسلامي حکومت تاسيس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکين په ځانګړې توګه له ويروونکي حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسيلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونيسي.

مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوی هم د الله ﷻ له امر سره سم دفاعي تياری نيوه او په غزاګانو يې پيل وکړ چې له مهمو څخه يې په لاندې ډول يادونه کېږي.

ستاسو د زياتو معلوماتو لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدينې کې د ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظيم په موخه د بېلا بېلو قبايلو تر منځ يو تړون لاسليک کړ چې په تاريخ کې د مدينې د منشور په نامه يادېږي. دغه تړون انسانيت او ټولنيز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځينې مواد يې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت يووالی.
٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.
٣- د ګناه، تېري او يرغل د پای ته رسولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.
٤- د اسلامي دولت له باغيانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ څخه ډډه.
٥- په غير مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.
٦- په غير مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنيو خطراتو د له منځته وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.
٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غير مسلمانانو باندې د ظلم او تېري مخه ونيسي دا کار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېری پرې کېږي، هم عملي کېږي.
٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.
٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ ټولنه رامنځته کېږي، نه د ګناه او يرغل پر بنسټ.
١٠- هيڅوك د بل چا په ګناه نه نيول کېږي او حدود يوازې په جنايتکار باندې پلي کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دويم کال د روژې د مياشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل يې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قريشو سوداګريز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته روان و، تر لاسه کړي. پيغمبر ﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفيان قريشو ته پيغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قريش چې شپږ سوو تنو يې زغرې په غاړه درلودې له سلو آسونو چې سوروېې هم زرې لباس درلود او اويا اوښانو سره جګړې ته تيار شول. سيرت ليکوونکي په يوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش آوازه کنيزانو او ساز يانو چې دريايي وهلې هم ملګرتيا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسيده چې زياتره يې انصار وو دغه لښکر سره دوه يا درې اسونه او اويا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه هم لږ وخت وروسته د قريشو مشرکينو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې يې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره يې وويل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب يې کړو. کله چې د واړه لښکر ې له يوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو يارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرينو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پيغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازيتوب وويل: ای رسول الله موږ په تا ايمان راوړ او د ستا نبوت مو تصديق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړې حق دي. ستا د فرامينو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور يې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره يو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پيغمبر ﷺ کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او ويې ويل: د الهي برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېرې وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه ديوې ژمنه را سره کړې يا کاروان او يا د قريشو په جنګي ځواکونو بريا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځينو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اويا تنه ووژل شول. اويا تنه نور اسيران شول.

پيغمبر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدينې ته ستانه شئ او له خپلو يارانو سره يې د اسيرانو د برخليک په اړه مشوره وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دریم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو آسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمدص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه چې د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبیر رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و یشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانی حضرت زبیر بن عوام رضي الله عنه ته او د پلیو قومندانی حضرت حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمیر رضي الله عنه یې بیرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پایله کې یې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته یې مخه کړه. مسلمانان د غنیمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شویو څخه هم زیاتره راغلل چې له دغو غنایمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي ولید، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګیالیو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبیر رضي الله عنه او څو تنه نور یې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې یې پر مسلمانانو چې پر غنیمتونو بوخت وو یرغل وکړ. او مشرکین په دې بریالی شول چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ویشتل کېدې چې له امله یې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ یې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه رضي الله عنه په شمول اویا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شمېر ۷۰۰ تنه وو.

د احد غر

د بني نضیر غزا

بني نضیر یوه یهودي قبیله وه چې مدینې ته نژدې اوسېدله او د خزرج له قبیلې سره یې تړون درلود. له مسلمانانو سره یې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خیانت او شرارت د یهودیانو له برخلیک سره یو ځای دی او د دوی په زړونو کې ریښې لري، هغوی یې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغمبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. پیغمبر ﷺ د یوه کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې چې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوي، پیغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې کوم کارته ځي. د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بني نضیر ته ولېږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدینه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغېدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بني نضیر د پیغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سېمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اوریدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل، خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سېمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سېمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بني نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پایله کې یې بني نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سېمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

یهود بني نضیر چې د ترون له سرغړونې له امله د مدینې څخه ایستل شوي او په خیبر کې ځای په ځای شوي وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې وړتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالي شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه په مشورې د ۱۲ زره زراع (ګزو) په اوږدوالي د خندق په کیندلو پیل وکړ. په خپله حضرت محمد ﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخېسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسېدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنګرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډ ګرځېدل، خو یهود بني قریظه له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بني قریظه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسی. دغه کار د مسلمانانو د پریشانۍ لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانېدو خبر نه وو. هغه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه اجازه واخیسته چې له روانې جګړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصیحت په ډول ورته وویل څو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکین او بني غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بني قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښېمانه شوي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یې لیده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لنډه دا چې بني قریظې د شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قریشو څخه یې څو تنه د یرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعیم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قریظه له لوري د یرغملو غوښتنې، د قریشو او غطفانیانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکین ناهیلي کړل. په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر یو شدید طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پیل شو. دغه طوفان دومره شدید و چې د مشرکینو او کافرانو، دیګونه، خیمې او ټول شیان یې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای کې پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول برې د مسلمانانو په برخه شو.

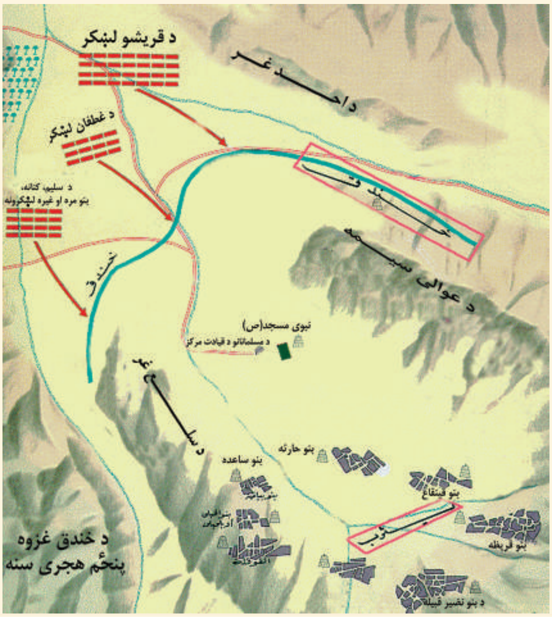

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قریظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقیب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د یهودیانو خیانت او له قریشو او نورو سره د هغو پیوستون ولیده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاینې قبیلې له پیغمبر ﷺ سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاینه قبیله له رسول اکرم ﷺ سره په مدینه منوره کې اوسېده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چېرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسیدلې د هغو له لوري مسلمانان له لوی ګواښ سره مخامخ کېدل. هماغه و چې پیغمبر ﷺ هوډ وکړ چې دغه خاینان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدینه منوره د هغو له شتون څخه پاکه کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرایط پیدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد ﷺ د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسیزه لښکر سره د بني قریظه په لور حرکت وکړ او پنځه ویشت ورځې یې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پایله کې یهودیان تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ د هغوی په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قریظه په اړه خپله پرېکړه صادره کړه.

پیغمبر ﷺ د سعد بن معاذ پریکړې ته عملي بڼه ورکړه او د یهودیانو د سیسې یې، چې موخه یې د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل وو، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نضیر د غزاګانو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزاګانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟
۲- د احد د غزا لاملونه روښانه کړئ.
۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نضیر او بني قریظه د غزاګانو د پایلو په اړه له منابعو، د مسجد له امامانو او پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیبیې سوله- بیعت الرضوان

په دې لوست کې به د حدیبیې د سولې او د هغې د موادو او هم د خیبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې شي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نژدې قریشو د مسلمانانو لاره نیولې وه او پرې يې نښودل چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبیلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولیږه ترڅو هغوی وپوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قریشو له ټاکلي وخت څخه د ډیر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې آوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قریشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي. په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیبیه کې تر یوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادیږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پریکړې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یوه پلاوي په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دی:

۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دې له خپلو اصحابو سره سږ کال بېرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له توري پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تیکي کې وي.

۳- له قریشو پرته د عربو هره قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا(١)

٤- كه چېرې له قريشو څخه مسلمانانو ته چاپناه ورورېه، مسلمانان بايد هغه بېرته ورته وسپاري. خو كه چېرې له مسلمانانو څخه د مكې كفارو ته چا پناه ورورېه، حضرت محمدﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حديبيې په مقام كې وشوه، چې په قرآن كريم كې د فتح مبين په نامه ياده شوې. ددغه تړون يوه مهمه ګټه دا وه چې مسلمانان د قريشو له لوري په امن كې شول او وخت يې ترلاسه كړ چې خپل پام ټولو عربي قبايلو ته واړوي.

د حديبيې له سولې وروسته حضرت محمدﷺ د اصحابو په واسطه د روم قيصر، د ايران شاه، د مصر عزيز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او ديمامه او شام مشرانو ته بلنليكونه ولېږل او هغوى يې د اسلام مبارك دين ته راوبلل. په پايله كې د حبشې، عمان او بحرين پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ايران پاچا (خسرو پرويز) ليک څيرې كړ. ځينو يې چوپتيا اختيار كړه، خو حارث غساني نه يوازې دعوت ونه مانه. بلكې د حضرت رسول اكرمﷺ استازى شجاع بن وهب يې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غير انساني حركت د موته د جګړې لامل وګرځېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر غزا

د اووم هجري کال د محرم په میاشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ویې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله يې يو لښکر چمتو کړ او د شپې له خوا يې له لښکر سره ځان رجيع ته ورساوه. کله چې سهار شو يهوديان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خيبر ته ورسېدل. يهوديانو چې مسلمانان ولېدل تېښته يې وکړه او خپلو کلاګانو ته يې پناه يووړه. غطفانيانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ويې لېدل چې د رجيع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خيبر ته د رسېدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پرېکړې څخه تېر شول. د خيبر کلاګانې د مسلمانانو، په تېره بيا د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه د سرښندنو او هڅو په پايله کې فتح شوې. په پايله کې د خيبر يهوديان تسليم شول. د خيبر له غزا څخه د حضرت محمد ﷺ د بېرته ستنېدو په بهير کې د قريشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن وليد او عمروبن عاص پيغمبر ﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان يې وکړ.

د موتې غزا

غسانيانو د حضرت محمد ﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و چې هغوی يو ځل بيا د اسلام مبارک دين ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمد ﷺ د هجرت په اتم کال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د ځیلو په موخه درې زره کسیز لښکر د حضرت زید بن حارث رضی الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته یې وویل که چېرې حضرت زید رضی الله عنه شهید شو، حضرت جعفر رضی الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهید شو بیادې حضرت عبدالله بن رواحه رضی الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي.

کله چې مسلمانان د شام هېواد، د موته په سیمه کې د اعرابو او رومیانو له ګډ لښکر سره مخامخ شول، جګړه پیل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان یو په بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سیف الله یعنی خالد بن ولید رضی الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تیت او پرک لښکر یو ځل بیا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته یې د غره لمنې ته پناه یووړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخیست. په پای کې د اسلام لښکر مدینې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حدیبیې د سولې او دویمه ډله دې د خیبر دغزا په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- بیعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حدیبیې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دین ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ بیان یې کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حدیبیې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې به د مکې د فتحې، د حنين د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې شي.

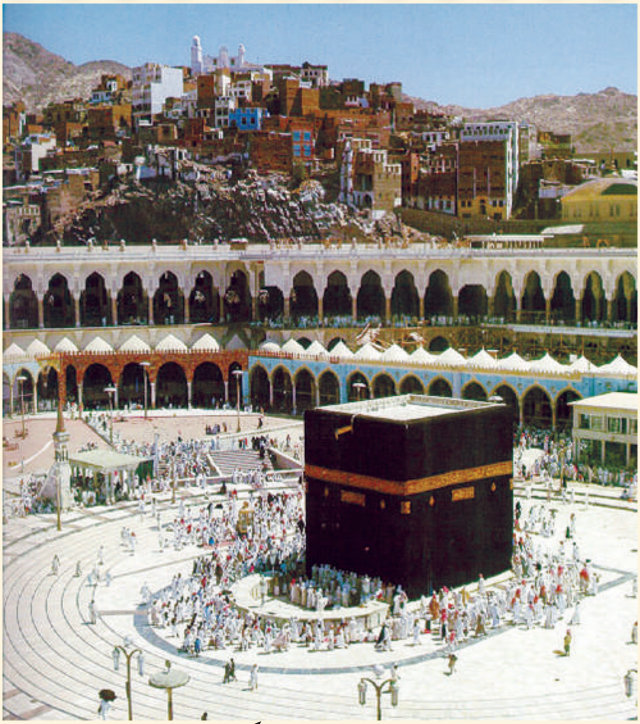

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال يې له مسلمانانو سره ترلی و او د هغې له مخې يې بنايي د خزاعې له قبيلې سره چې د مسلمانانو سره يې تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم بايد د مکې خلک او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قريشو په مرسته د بني خزاعه څو تنه وګړي ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قريشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسيزه لښکر يې چمتو او د مکې په لوري يې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پيښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول، ابوسفيان او د قريشو زياتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسليم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی يې تر خپل حمايت لاندې ونيول. سربېره پردې داسې امتيازات يې ابوسفيان او نورو ته ورکړل چې اصلاً هغوی يې فکر هم نه کاوه، حضرت محمد ﷺ وفرمايل: ((هر څوک چې کعبې شريفې ته او يا د ابوسفيان کورته پناه يوسي او يا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه نه شوه. پيغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا دریو سوه او شپیته بتان له منځه یووړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې اداکړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه کې ودرېد. قریش منتظر وو چې پیغمبرﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدایﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((اې قریشو! تاسو څه گمان کوئ چې زه به ستاسو په وړاندې څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښېگڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې)) رسول اللهﷺ وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسو ته وایم، یوسفعلیه السلام پخوا خپلو وروڼو ته ویلي وو.

نن تاسو ته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاست وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږېدلي وي.

وروسته خلک په صفاکې را ټول شول چې پیغمبرﷺ ته بیعت وکړي.

رسول اللهﷺ د صفا په غره کې کښېناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومانه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمدﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسېد چې د هوازن قبیله د مالك بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جگړې ته چمتو ده.

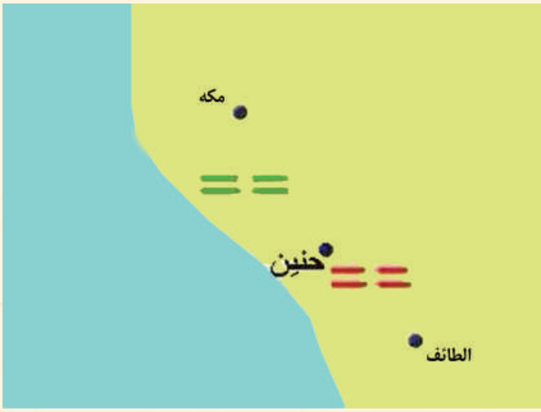

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جگړې میدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جگړې انگېزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمدﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی.

کله چې دا لښکر د حنین تنگۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېد، دښمن په کمین کې ناست و. د هوازن جګړه ماړانو ناڅاپه پر مسلمانانو یرغل وکړ. مسلمانان ددې يو ناڅاپي يرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شا تشريف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وويل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اورېدو له امله مسلمانان يو ځل بيا سره را ټول شول او په کفارو يې يرغل وکړ، چې له امله يې په دې وخت کې دښمن خپلې ښځې، مالونه او اولادونه ځای پرځای پرېښودل او خپله تېښتې ته اړشول او خپلې ښېنې يې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبيلې مشر طايف ته وتښتېد. طايف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پيغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخيست او مکې ته ستون شو. له څه مودې څخه وروسته د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخيست او پيغمبر ﷺ ته تسليم شول او ايمان يې راوړ. پيغمبر ﷺ هم هغه ټول غنيمتونه چې د حنين په جګړه کې يې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بېرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پيغمبر ﷺ ته اطلاع ورسېده چې د روم امپراتورۍ څلوېښت زره کسيزه لښکر د نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړې دی، ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په مياشت کې يې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسېد، روميان ووېرېدل د مقابلې جرات يې په ځان کې ونه ليده او هر لوري ته خپاره شول.

د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تېرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بېرته مدينې ته بريالی ستون شو.

حجة‌الوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نېټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښين تر لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ له اصحابو سره، چې شمېر يې له سل زره تنو څخه ډېر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه يې په ذوالحليفه کې تېره کړه. د ورځې يې احرامونه وتړل. له اتو ورځو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل. د الله تعالی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف او د صفا او مروه مراسم یې پای ته ورسول او د مکې په لوره، حجون ته نژدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې هلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې ترټولو غوره نړیوال او اسلامي اساسي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

- اې خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښایي په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

- د یو بل د مال خوړل او د وینې تویول پرتاسو حرام دي

- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

- هغه څه چې ما تاسوته پرېښي، که پر هغو منګولې ولګوئ هیڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

- یوازې او یوازې د یوه الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونیسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او جنت ته داخل شئ.

- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیایې وفرمایل:

((اې زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په مناکې د یوې وینا په لړکې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟))

اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم ﷺ وفرمایل:

((اې لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلك دې دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي.))د ذوالحجې په ۱۳ نېټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پامانۍ وروسته د مدینې لور ته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبي کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدینې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږې په ناروغۍ اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر يې تړلی و، جومات ته يې تشریف راوړ. لومړی يې د احد د شهیدانو په حق کې د خیر او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه يې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ او د هغو د ښېګڼو یادونه يې وکړه بیايې و فرمایل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه يو بنده وټاکه چې له دنیا او اخرت څخه يو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه وژړل او ويې ویل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) خلکو د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په حالت تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خبرو فهم او زړه نرمي خلکوته څرګنده شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم يې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبي کریم ﷺ وویل:

نبوي جومات

((اې ابوبکره آرام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ويې فرمایل:

((د ابوبکر له دروازې څخه پرته هغه ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وي، وتړل شي)) زیاته يې کړه: ((زه نه پوهیږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ماکولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خلیل په توګه څوک وټاکم. یقیناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بیاهم زموږ ترمنځ دوستي او وروروليتینګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کېږو.)) همدارنګه يې وویل: ((د خدای لعنت دې پر یهودو او نصاراو وي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو يې عبادت ځایونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددې ترڅنګه يې وویل: ((که څوک مې وهلی وي او یا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې واخلي او که د چا پوروړی یم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه يو تن وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((زه پر تاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضی الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي يې زياته شوې وه په جومات کې حاضرينو ته ووېل: ((په مناسب وخت کې دې يهود، نصارا او مشرکين له جزيرة العرب څخه وايستل شي.))

نبي کريم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو و يې نشواى کولاى چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره جومات ته لاړ شي. حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه ته يې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصديق رضی الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان آزاد کړل، اووه ديناره چې په کور کې يې درلودل، خيرات کړل او خپله جنګي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په يوولسم کال د ربيع الاول په دولسمې نيټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، مياشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصيت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر صدیق رضی الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د نسب، خلافت ته د رسیدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پېښو په اړه معلومات وړاندې شي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم یې ابو قحافه او د مور نوم یې ام الخیر سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد ﷺ له لوري د صدیق او عتیق لقبونه ورکړل شوي وو. له عام الفیل څخه دوه کاله او څو میاشتې وروسته یې نړۍ ته سترګې پرانیستې. نسب یې په شپږم نیکه(جد) کې له حضرت محمد ﷺ سره یو ځای کېږي. شغل یې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد ﷺ په پیغمبرۍ مبعوث شو، په نارینه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دین مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبیل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تیارۍ پر مهال یې د خپل کور ټول مالونه نبوي جومات ته راوړل او څه یې چې درلودل هغه یې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته انصار په سقیفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل یې چې حضرت سعد بن عباده رضی الله عنه د خلیفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر رضی الله عنهما د سقیفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبیده بن جراح رضی الله عنه هم ملګری شو. څنګه چې سقیفې ته ورسېدل، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوې وینا په وړاندې کولو انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضی الله عنه له حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره د خلیفه او د پیغمبر ﷺ د ځای ناستي په توګه بیعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره بیعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په نبوي جومات کې د یوې ارزښتناکې وینا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ویې ویل: ((اې خلکو، زه پر تاسې خلیفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غوره نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بد کاري دود شي له بلاوو سره مخامخ کېږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمېر افرادو، لکه مسلیمه کذاب، طلیحه اسدي او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه ځوک چې مرتد شوي، کار یوې خوا ته کړي. دغو جګړو له یوه کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلیمه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسېدل. مرتدین ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه په مشرۍ اسلامي لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کریم ګڼ شمېر حافظان په شهادت ورسېدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړاندیز حضرت ابو بکر صدیق رضي الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په مهال په جلاجلا ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندي شوی و په یوه مصحف کې را غونډ کړي. وروسته له هغه چې د هېواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه یې د څلو زره کسیز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سېمې وګړي د اسلام په دین مشرف کړل.

په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه ګټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسیز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګېږي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض) فلسطين ته، حضرت ابو عبيده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت يزيد ابن ابي سفيان رضي الله عنه يې دمشق ته او حضرت شرحبيل بن حسنه رضي الله عنه يې اردن ته ولېږل او حضرت سيف الله خالد بن وليد رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې عراق مثنى بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دېرش زره تنو ته رسېده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په ديارلسم کال د يرموك د سيند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاريخي ماتې سره مخامخ شو او ۱۳۰زره تنه يې په قتل ورسېدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري يوازې درې زره تنه په شهادت ورسېدل او هر قل(هراکليوس) نهيلى او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلى قوماندان حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په يوه وخت يې په دښمن له دربو خواوو يرغل وکړ. دغه تاکتيک دښمن دومره حيران کړ چې خپلې ټولې طرحې يې له ياده ووتې او د زمان له زغملو پرته يې هيڅ کار له واکه پوره نه و.

د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د خلافت يوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره يې يو شمېر کار پوهان د زيد بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کريم راغونډ کړي. دغه کار د دې لامل شو چې مسلمانان د قران کريم په اړه يو موټي پاتې شي.

لومړي خليفه د خپل خلافت د دوو کلونو او درې مياشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاريخ کې سارى نه لري او اسلامي تاريخ پرې وياړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنی خطبې په اړه بحث وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصيت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د اسلام د دويم خليفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل په نومونو ملقب دی. د عام الفيل په ديارلسم کال د قريشو په يوې ښاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نيکه کې يې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسېږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارك دين مشرف شو. کله يې چې اسلام راوړ خپل مسلمانېدل يې په ښکاره اعلان کړل او هم يې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي او وواييل! که څوك ورسره حساب لري او يا غواړي چې زوی يې يتيم او ميرمن يې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره يې له هيڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی.

لومړي خليفه به په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخيستله. کله چې لومړی خليفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې وروسته يې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرينو له لوري تاييد شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وويل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګيره دی، خو زموږ په منځ کې د خلافت لپاره وړ بل څوك شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دويم خليفه د خلافت دوره يوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاريخ کې سارى نه لري. هغه برياوې چې د اميرالمومنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امويانو او عباسيانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختيځ کې تر ترکستان او خراسان، په لويديځ کې تر ليبيا، په سوېل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګي تر وروستيو پولو پورې رسېدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسيې د جګړو په پايله کې د فارس امپراتوري له منځه يووړه او د فارس (اوسني ايران) خلك يې په اسلام مشرف کړل.

د قادسيې په جګړه کې د مسلمانانو غازيانو شمېر دېرش زره تنه او قوماندان يې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمېر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسېده. دغه جګړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۴ هجري کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قومندان رستم نومېده. هغه د تېښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په گذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کېده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توگه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کلونو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د آسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنگه خلافت ته ورسېد؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لوري په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنگه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسېدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته رسيده. له عام الفيل څخه پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهېزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزاګانو کې له پيغمبر صلى الله عليه وسلم سره ملګری و. د وحې کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لوري ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه، علي بن ابي طالب رضي الله عنه، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه، سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړی و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په وخت کې راغونډ شوی و د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصحف په ډول ولیکل شو او فتحه شویو سیمو ته ولېږل شو. حضرت عثمانﷺ د دولس کلونو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمانﷺ د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمانﷺ د خلافت د فتوحاتو معلومات په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمانﷺ څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمانﷺ په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان ﷺ څه وخت او څنګه په شهادت ورسېد؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان ﷺ د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت علي رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصیت او د خلافت د مهمو پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تره زوی او زوم و. لقب یې اسدالله او حیدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنیت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزېږېد. لس کلن و چې د اسلام په مبارك دین مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هیڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ویده شو، تر څو هغه کفار چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کور یې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم چېرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ویده دی. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په تړون کې په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دویمه ورځ په مدینې منورې کې ورسره خلکو بیعت وکړ او هغه یې د امیرالمومنین په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاویه رضي الله عنه هم نظره او ټینګار یې کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلینو قصاص باید دفعتاً واخیستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کېدو پورې باید انتظار وایستل شي، چې په پایله کې یې د حضرت علي رضي الله عنه پلویان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلویان بصرې ته نږدې د جګړې لپاره تیار شول. د جګړې له پېښیدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نږدې و چې د دواړو لوریو تر منځ سوله ټینګه شي، خو د عبدالله بن سبا، یهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پیل شوه. د حضرت طلحه او زبیر رضي الله عنهما په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهیدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسېده. حضرت ام المومنین عایشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نیول شوه او له ورور سره یې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدینې منورې ته ولېږل شوه.

د صفین جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاویه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجري کال کې د صفین په سیمه کې پېښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کلونو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د يوه تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه جومات ته د تگ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسېد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړلې.

د حضرت علي رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خليفه په توگه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسېد چې بايد د ځان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سيالۍ لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاويه رضي الله عنه سره اړيکه ټينگه کړي او د هغه په گټه له خلافت څخه تېر شو. له يويل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې په خپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توگه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموي کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علي رضي الله عنه د رسېدو د څرنگوالي او دويمه ډله دې د حضرت علي رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علي رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهېږئ؟

۲- د صفين جگړه د چا تر منځ پېښه شوه؟

۳- حضرت علي کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علي کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلفاي راشدینو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې به د خلفاي راشدین د سیاست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پېښو په اړه معلومات وړاندې شي.

د خلفای راشدینو رضي الله عنهم دوره چې د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه وروسته په ۱۱ هجري کال کې پیل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته رسېږي، د تاریخي شهکار او د عالم اسلام د ویاړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کریم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل پرې وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته یې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي یې تبلیغ، دود، تحکیم او پلي کول.

خلفاي راشدین هغه کسان وو چې ځانونه یې د خدای جل جلاله او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکي ګڼل او هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی یې له هیچا څخه ویره نه درلوده. هغوی له خدای جل جلاله او د خلکو د حقونو له ضایع کولو څخه سخت په ویره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه یې نه خوښوله. هر چا کولای شول چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره لیدنه وکړي. دارالخلافه یې جوماتونه، فرش یې پوزی او ماڼۍ یې همدا جوماتونه و. په مړه ګېډه یې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې یې ساتونکي نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه یوه ګړۍ نه کښېناستل. د خلکو د یووالي لپاره یې ډېرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوي وو، د خلکو چارې یې د استعداد او تقوی خاوندانو ته یعنی کار یې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه یې کلکه څارنه کوله.

د خلفاي راشدینو په دوره کې عسکري، قضایي، مالیاتي، پستي، محاسبه یې، تعلیمي او روزنیز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د خلفاي راشدینو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونو سره تړلي وو:

- په ټولو چارو کې یې له خدای جل جلاله څخه ویره کوله او د الله تعالی رضا ته یې پام کاوه.
- یووالی، پاک نفسي، ایمانداري او په جهاد کې رښتینې خدمت د هغوی د بریالیتوب لامل ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- عزت او د دنيا او اخرت بریالیتوب يې په اسلام باندې په درېدو کې ليده.
- مسلمانان په دې باور جنگېدل که چېرې له کفارو سره په جگړه کې ووژل شي شهيد او که ژوندی پاتې شي غازيان کېږي.
- مسلمانانو د نيول شويو هېوادونو له وگړو سره ډېر ښه او د وروری چلند کاوه.
- دا يې عقيده وه چې اجل نه بدلېږي، نو ځکه ډاډه جنگېدل.
- پر خدایﷻ تکيه او توکل هم د فتوحاتو يو لامل و.
- مشورې او د رازونو ساتنې ته يې ډير پام کاوه.
- يوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته يې غاړه ايښوده.
- صبر يې درلود.
- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره يې مقاومت کاوه.

د خلفاې راشدينو دا ډول صفات د دې لامل وگرځېد چې د اسلام مبارك دين د نړۍ تر لرو سيمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وگړي پرې مشرف شي.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې دخلفاې راشدينو د شخصي احوالو او دويمه ډله دې د هغوی د خلافت د کړنلارو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- راشدينو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړندلارې څخه پيروي کوله؟

۲- د خلفاې راشدينو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ديني علماوو څخه د خلفاې راشدينو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ اوپه ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امويان

۴۱– ۱۳۲هـ ۶۶۱– ۷۵۰م

په دې لوست کې به د حضرت معاويه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې شي.

د دې کورنی بنسټ ايښودونکی حضرت معاويه رضي الله عنه دی. له دې کورنی څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويه رضي الله عنه او وروستني يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لويديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسيده.

حضرت معاويه رضي الله عنه

حضرت معاويه رضي الله عنه د ابوسفيان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زيږيدلی دی پلار يې ابوسفيان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لوري د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه په شهادت ورسيد او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د خو مياشتو له تيريدو وروسته له حضرت معاويه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستي په توګه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پريږدي.

په دې ترتيب حضرت معاويه رضي الله عنه د ټول اسلامي هېواد امير شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمينې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لوېديځ کې مراکش او المغرب، په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواك په رامنځته کېدو کې يې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږېدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسېد. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پېښه شوه چې په لړ کې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسېد. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسېد، خو واکمنۍ یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واک تر لاسه کړ. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واک به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملك او عبدالعزیز یو په بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملك واک ته ورسېد. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یووړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع چې د افریقې د شمال سیمې یې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملك بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجری کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې په خپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۹۹ - ۱۰۱هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه ځوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هغه کوله چې خلفای راشدین په پله پښه کېږدي. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپلې خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره ګوښه کړل او پر ځای یې پرهېزګاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې درانده خراج لغوه او هغه یې د خلکو له وړتیا سره سم عیار کړل. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې ګټې اخیستنې مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېرې ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د راټولولو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه له دوو کلو او پنځو میاشتو واکمنۍ وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یوه غلام له لوري په شهادت ورسېد. امویانو نژدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي:

۱- معاویه بن ابي سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق

۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- یزید بن ولید بن دریم عبدالملک ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امویانو حکومت کابو له یوې پېړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نژدې ماته وخوړه او د مصر لورته د تېښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان و اک ته ورسیدل او اسلامي تاریخ نوی پړاو پیل کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسېدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه بحث وکړي او تر لاسه شوې معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاویه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاویه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسېده؟

۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشده خلیفه په نوم نومول شوی و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت

٤١- ١٣٢هـ .ق

په دې لوست کې به د اموي دورې د سياسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسايلو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه يو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنيمت، عشر او خمس تر سرليک لاندې ډېر مالونه له آسيايي او افريقايي نيول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نيول شويو هېوادونو تر منځ سوداګريزې اړيکې ټينګې شوې وې.

له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي وو او په عين حال کې يې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امويانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالك په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه په وخت کې شارې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختيا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امويانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خيريه موسسو، جوماتونو او د هغو له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل يې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبياتو علومو او فنونو، هنر او صنايعو پراختيا ومونده چې په نړۍ کې د اسلامي نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره يو معيار وګرځېد.

په پوځي برخه کې يوه افراد لکه موسى بن نصير د عسکري ټوليو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسى بن نصير او طارق بن زياد د افريقا په شمال او د اروپا په سوېل لوېديځ کې د اسلام لمن تر هسپانيې پورې ورسوله، قطيبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ آسيا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم يې د چين دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچی او ملتان پورې ورسوي.
مسلمه بن عبدالملك په کوچنۍ آسيا کې د خپلو فتوحاتو سرحد د انطاکيې تر ښاره پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنيزې وضعې او دويمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعاليتونو په اړه بحث وکړي او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالياتو په اړه معلومات ورکړئ.

۲- امويانو کوم ښار د خپل پايتخت په توګه ټاکلی و؟

۳- امويانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړل؟

۴- محمد بن قاسم کومه سيمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امويانو د برياليتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲- ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰- ۱۲۵۸ م

په دې لوست کې به له اموي کورنۍ څخه عباسیانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې شي.

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په ۹۶ هـ کال کې د ولید بن عبدالملک له مړینې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع یې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علویانو هم له وړاندې څخه له امویانو سره کینه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمني یې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهیم وژل وو. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسیان خپل مخالفت علني کړي.

ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بیرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سیار یې چې د نیشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته یې په سل زره کسیز لښکر سره د زاب د سیند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتېد. ابومسلم تور بیرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نیل د سیند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسېده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲- ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خلیفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې یې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لاربښوونه او خدمت کې به د خلفاي راشدینو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وینا د دمشق د ښار په خلکو اغېزه وکړه. له دې وروسته یې د اموي کورنۍ د غړو په دله ییزې وژنې پیل وکړ. او د هغو دوینې په تویولو کې یې له شدت څخه کار واخېست چې له امله یې په اسلامي هېوادکې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت څلور کلنه دوره د مخالفینو په وژلو سره تېره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳۶- ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړینې وروسته یې ځای ناستی منصور پر تخت کېنیناست. هغه یو هوښیار، پوه او زیرک شخص و. د عباسي خلافت د ټینګښت لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کې هم ډېر بریالی و. د مالیاتو، پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو په برخه کې یې ډیر زیار وایست.
د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پېښه رامنځته نه شوه. بلکې خلکو په آرامی سره ژوند کاوه.
د دغې دورې د یادونې وړ پېښه د عبدالله بن علي پاڅون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو.
منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.
هغه له ۲۲ کلونو واکمنی وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسېد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوک تقوا او تواضع خاوند و.
د هغه له لومړنیو کارونو څخه یو هم زندانیانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفینو ټول ملکیتونه چې د منصور له لوري نیول شوي و، بېرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رویه درلوده. قاضیانو ته یې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې یې د یوه عادي فرد په څېر ودرېده او د هغو د پریکړو پلي کول یې د ځان لپاره یو مکلفیت او جدی مسؤولیت ګڼه. هغه د بیت الحرام جومات ته پراختیا ورکړه او د عمومي لارو، کاروان سرایونو میلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې یې ډېرې هڅې وکړې. په پستي چاروکې یې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدینې، یمن او بغداد تر منځ یې منظم پستي سیستم رامنځته کړ. د زندانیانو د کورنیو لپاره یې له بیت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستیو ورځوکې یې خپل زامن په ترتیب سره هادي د لومړي او هارون د دویم ځای ناستي په توګه وټاکل. له یو ولس کلونوخلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادي(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړینې وروسته موسی الهادي واک ته ورسېد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي لرې کړل چې خلک مخامخ ستونزې ورته ووایي. د هغه د خلافت په وخت کې ادریس په مراکش او موریتانیا کې خپلواک دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کلونو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشید بن مهدی (۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشید د پلار له وصیت سره سم د موسی الهادي له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه یوازې په عباسي کورنۍ کې، بلکې د اسلام په تاریخ کې یو ستر شخص و. د هغه د هڅو پایله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمېنې بدل شو.

هارون الرشید یو مدبر او عالم شخص و. مېرمن یې زبیده هم پوهه، هوښیاره، عالمه او یوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تیاره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طایف څخه مکې ته د نهر د کېندلو کار په بریا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو ویاله تر نن ورځې د زبیدې د نهر په نامه یادېږي. هارون الرشید په خپلې پوهې او کفایت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلي وو، په سوله ییزه توګه آرام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسېدلې وو. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرایونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه وخت یوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله یې چې یو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا یې په لیدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزیرانو ته یې وویل: ((دا مسلمانان عجیب خلک دي. د اوسپنې په یوه قطعې کې یې پیریان بند کړي، چې دغه کوچني شیان یې په حرکت راوستلي او ټک ټک آواز کوي.)) هارون الرشید لومړنی اسلامي شخصیت و چې د چین او فرانسې هېوادونو سره یې اړیکې ټینګې کړې او دغو هېوادونو ته یې سفیران ولېږل او د هغو سفیران یې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلې د مکې مکرمې او مدینې منورې زیارت کړی و او له ۲۳ کلونو خلافت وروسته په طوس یا نننې مشهد کې وفات شو او هملته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشید (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشید له مړینې وروسته امین خلافت ته ورسېد د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه یې دنده تر سره کوله، د امین خلافت ومانه، خو کله چې امین د فضل بن ربیع په لمسون، مامون له ولیعهدۍ څخه لرې کړ، مامون اړ شو چې تورې ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشري په غاړه درلوده او د امین له لوري علي بن عیسی د لښکر مشرو. د جګړې به ترڅ کې امین ووژل شو او لښکر یې ماتې وخوړه او اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشيد پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، رياضياتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختيا وموندله. له ډېرو بهرنيو ژبو په ځانګړې توګه له لاتيني ژبې څخه ډېر آثار وژباړل شول. په مجموع کې هغه کېده چې د خپل تمدني سير د نظام پر مختګ ته د هارون الرشيد د دورې په څېر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده څنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو يې حاکميت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطميانو د حکومت رامنځته کېدل د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامي خلافت په ختيځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی و په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاس ته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خليفه مستعصم باالله و چې د چنګيز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې توګه په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکميت پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسيانو د رسېدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د هارون الرشيد د واکمنۍ په اړه معلومات بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصيت څه نوم درلود او د چا له لوري و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشيد د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاريخي مخينې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت

په دې لوست کې به د عباسیانو د اداري چارو له څرنګوالي او په عباسي دوره کې د علم او هنر د پرمختګونو د رامنځ ته کېدو په اړه معلومات وړاندې شي.

عباسیانو له لومړي سر څخه داسې څرګندوله چې امویانو د حضرت محمدﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمديﷺ شریعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقیبوي. د دغه ډول ادعا یوه بېلګه د ابوالعباس تاریخي وینا ده چې خلافت ته د رسېدو پر مهال يې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړینې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سیاست ته ډېر پام وګرځېد. ابو جعفر منصور هغه شخص و چې د وخت له پوهانو څخه يې د سلاکارانو په توګه کار اخیست. د متفکر او هوښیار یزید بن مسلم مشاوریت د ابو جعفر منصور د سلاکارانو یوه بېلګه ده. د عباسیانو د نظامي سیاست یوه ځانګړتیا دا وه چې د پېښې له پېښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله يې له کوم تن یا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه يې کوله چې سخته ضربه ورکړي او یا تعرضي برید پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو يې لاس پورې کړ او ژوند ته يې د پای ټکی کېښود.

دویمه ځانګړتیا يې د نړیوالو ډیپلوماتیکو اړیکو ټینګول و چې د هغه پر بنسټ د بنه نیت دایمي او موقتي سفیران د نړۍ هېوادونو ته لېږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفیران په خپل حاکمیت کې منل کېدل.

د بېلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشید د پراخه اسلامي هېواد خلیفه و، هغه د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډیپلوماتیکې اړیکې ټینګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چین، فرانسې او یونان نومونه یادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حیواني او نباتي ناروغیو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه پوهان، فیلسوفان، جغرافیه پوهان، نجوم پوهان، ریاضي پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسیقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرین راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو ښخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هیچا لپاره، مذهبي، ديني او کلتوري محدوديت نه و. عیسویانو، یهودیانو، مجوسیانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقایدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه چې د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تألیف شوي وو، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې يې ډېر زيار وايست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفيات وکړل او مورخينو هم د قدر وړ آثار وليکل. اديبانو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هيڅ راز زحمتونو ښخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هيريدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کارېدل او د جغرافيې د علم لپاره د اسطرالاب له الې ښخه ګټه اخيستنه هغه دوه توکي وو چې په دغو دوو ځانګو کې يې انقلاب رامنځته کړ. ځکه چې قطب نما د بېړيو په سفر او سير کې آسانتيا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لرې والی او نژدې والی ښرګندلوه. دغه اله د اغريق په نامه يوه شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرين عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپايانو استادان وو. مورخين په دې باور دي چې اروپايانو ځينې علوم، لکه: هندسه، نجوم، رياضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو ښخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کيميا، الجبر او جيولوژي کې رامنځته شول، د هغه عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کېدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو.

په عباسي دوره کې پر بغداد سربېره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ چې د نړۍ له بېلابېلو سیمو به خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او د هغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه به یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامي تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړه ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کېده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل.

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د دیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library